

Araştırma Makalesi

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da Arnavud Teâvün Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Mesut Yavaş*

(ORCID: 0000-0003-3560-2573)

Makale Gönderim Tarihi

03.03.2023

Makale Kabul Tarihi

19.03.2023

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Yavaş, M., "Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da Arnavud Teâvün Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Mart 2023): 947-986.

APA: Yavaş, M. (2023). Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da Arnavud Teâvün Cemiyetinin Kuruluşu ve Faaliyetleri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 8 (1), 947-986.

Öz

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmesinden kısa bir süre sonra İstanbul'daki Arnavut aydınlar, Arnavutlar arasında birlik ve beraberliği tesis etmek, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak için teşkilatlanmaya gitmişler ve "Arnavud Teâvün Cemiyetini" kurmuşlardır. İstanbul merkezli Cemiyet, kuruluş amacını Arnavutluk'un hukukunu savunmak, Arnavutluk sınırları dışında kalan ülkenin diğer kısımlarının anavatana katılmasına çalışmak ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek olarak belirlemiştir. Bu çerçevede siyasi, kültürel, eğitim, vb. alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur. Bu çalışmada Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da kurulan Arnavud Teâvün Cemiyeti ele alınmıştır. Bu kapsamda Cemiyetin kuruluş aşaması, şube ağının genişletme çalışmaları; siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki faaliyetleri incelenmiştir. Sadece Osmanlı Hükümetinin değil, aynı zamanda Millî Mücadele'nin merkezi Ankara'nın da Cemiyetin faaliyetlerine yönelik

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye, myavas07@gmail.com.

Asst. Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences Education, Republic of Türkiye.

hassasiyeti tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca Arnavutların bu dönemde İstanbul'da kurdukları diğer cemiyet ve derneklere de değinilmiştir. Tüm bunlar başta arşiv belgeleri olmak üzere dönemin basını ve ikinci el kaynaklar üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mütareke Dönemi, İstanbul, Arnavutlar, Arnavud Teâvün Cemiyeti.

The Establishment and Activities of the Albanian Mutual Assistance Society in Istanbul during the Armistice Period

Abstract

Shortly after the Ottoman Empire's withdrawal from the war with the Armistice of Mudros, Albanian intellectuals in Istanbul organized themselves to establish unity and solidarity among Albanians and to provide mutual assistance and support, forming the "Albanian Mutual Assistance Society" (Arnavud Teâvün Cemiyeti). The Istanbul-based Society determined its purpose of establishment as defending the law of Albania, trying to integrate other parts of the country outside the borders of Albania into the homeland, and helping those in need. In this context, the Society carried out activities in the fields of politics, culture, education, etc. In this study, the Albanian Mutual Assistance Society, which was established in Istanbul during the Armistice Period, was discussed. In this context, the foundation stage of the society, and its efforts to expand its branch network and activities in the field of politics, culture and education were examined. It has been tried to determine the sensitivity of not only the Ottoman Government but also Ankara, the center of the National Struggle, towards the activities of the Society. Additionally, other societies and associations established by Albanians in Istanbul during this period were mentioned. The study relied on archival documents, the press of the period, and second-hand sources.

Keywords: Ottoman Empire, Armistice Period, Istanbul, Albanians, Albanian Mutual Assistance Society.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarının büyük kısmının kaybına sebep olan Balkan Savaşları, Balkan Devletleri'nin en zayıfı olan Karadağ'ın 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile başlamıştır. Osmanlı Devleti, hazır olmadığı bu savaşta hiç beklenmedik ve çok hızlı bir şekilde yenilgiye uğramıştır. Nitekim Osmanlı

Ordusu'nun doğu kanadı, Bulgar Ordusu karşısında aldığı yenilgiler neticesinde daha 1912 yılı Kasım ayı başında Çatalca'ya kadar çekilmek zorunda kalmıştır.¹ Osmanlı Ordusu'nun batı kanadı da 19 Ekim 1912'de ileri harekâta başlayan Sırp Ordusu karşısında yenilgiye uğramış ve Sırlar, aynı ay içerisinde Priştine ve Geylan'ı ele geçirmişlerdir. Ayrıca 23-24 Ekim tarihlerinde yapılan Kumanova Muharebesi'ni de kazanarak, 3 Kasım'da Üsküp'e girmişlerdir. İlerleyişini sürdüren Sırp birlikleri, Manastır yakınlarında yapılan muharebe sonunda, 19 Kasım'da Manastır'ı işgal etmişlerdir.² İşgaller bunlarla da sınırlı kalmamış ve sırasıyla Resne, Debre ve Ohri de Sırların işgaline uğramıştır. Adriyatik'e doğru ilerleyen Sırp birlikleri, ayrıca Draç ve Leş'i de ele geçirmişlerdir.³

Bu süreçte Osmanlı Devleti'ne saldıran diğer bir Balkan Devleti de Yunanistan olmuştur. 19 Ekim 1912'de saldırıya geçen Yunan Ordusu, Alasonya ile Serfiçe'yi ele geçirmiş, ilerleyişini sürdürerek 8 Kasım'da Selanik'e girmiştir. Tesalya'daki Yunan kuvvetleri de Preveze'yi alarak Yanya'yı kuşatmışlardır. Savaş ilanı sonrası saldırıya geçen Karadağ ise, 15 Ekim-31 Ekim 1912 tarihleri arasındaki muharebelerde Osmanlı kuvvetlerini yenerek İpek'i ele geçirmiştir. Daha sonra Sırp kuvvetleriyle birleşerek Yakova üzerine yürümüşler ve kısa bir kuşatmadan sonra 2 Kasım'da şehri işgal etmişlerdir. Bunlarla yetinmeyen Karadağlılar, İşkodra şehrini de kuşatmışlardır.⁴

Balkan Savaşları, Balkan İttifakı'nın gerçekleşmesine ve savaşa giden sürecin hızlanmasına sebep olan gelişmelerin yaşandığı Arnavutluk'ta mevcut durumu daha da karmaşıklaştırmıştır. Savaş arifesinde Osmanlı Devleti ile Arnavutlar arasında bir uzlaşının sağlanmış olması ve Arnavutluk'a özerklik tanınması olasılığı, yaşanacak bir savaşta Arnavutların Osmanlı Devleti'ne destek vermesi anlamına geldiğinden, bu gelişmeler Balkan Devletleri'ni süratle

¹ Necdet Hayta, *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2008, s. 4-5.

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt IX, 2. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 316-317.

³ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi-Balkan Savaşları*, Cilt II, Kısım II, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 104.

⁴ Karal, *a.g.e.*, s. 314-316, 318-320.

harekete geçirmiştir.⁵ Nitekim Arnavutluk, savaş başladıktan kısa bir süre sonra, iki aydan daha kısa bir sürede komşuları Sırlar, Karadağlılar ve Yunanlılar tarafından neredeyse tamamen işgal edilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, Arnavutları ikiye bölmüş ve Arnavutlar yol ayrımına gelmişlerdir. Şemsettin Sami'nin dediği gibi, onlar artık karar vermek durumunda kalmışlardır. Ya Türklerle beraber yıkılıp gidecekler, ya da onlardan ayrılacaklardır.⁶ Arnavutların karar aşamasında olduğu bu süreçte Sadrazam Kamil Paşa, kısa bir süre sonra Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan edecek olan, İsmail Kemal Bey ile İstanbul'da bir görüşme yapmış ve kendisine nazırlık teklif etmiştir. Fakat İsmail Kemal Bey, çeşitli sebepler ileri sürerek bu teklifi reddetmiş ve Bükreş'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılmıştır.⁷

Bu esnada Kosova vilayetindeki Arnavut milliyetçiler, Üsküp'te bir "Selamet Komitesi" teşkil ederek Büyük Güçlere hitaben bir bildiri yayımlamışlardır. Bu bildiride, Arnavutların Balkanlar'da Türkiye'yi savunmak için değil, kendi topraklarını savunmak için silaha sarıldıkları ilan edilmiştir. Nathalie Clayer'e göre, Türklerin kaderiyle Arnavutların kaderini birbirinden ayırmak ve Arnavutların yaşadıkları toprakların kaybedilmesini engellemek için Arnavut tavrı meşrulaştırılmak zorundaydı ve bu konuda Arnavut milliyetçilerin önünde çeşitli seçenekler bulunmaktaydı.⁸ Bu seçeneklerden biri de bağımsız bir Arnavutluk'un kurulmasıydı. Bu konuda aktif olarak faaliyette bulunan ve bu işe öncülük eden İsmail Kemal Bey, İstanbul'dan ayrıldıktan sonra sözü geçen Arnavutların desteğini almak için ilk olarak Bükreş'e gitmiştir. Daha sonra Viyana'ya geçmiş ve burada başta Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Leopold von Berchtold olmak üzere İngiliz ve İtalyan Büyükelçileriyle görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde

⁵ Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavutluk Muhalefeti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007, s. 217-219.

⁶ Peter Bartl, *Millî Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, çev. Ali Taner, İstanbul: Bedir Yayınları, 1998, s. 313-314.

⁷ *İsmail Kemal Bey'in Hatıratı*, ed. Sommerville Story, çev. Adnan İslamoğulları, Rubin Hoxha, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009, s. 265.

⁸ Nathalie Clayer, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri-Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013, s. 548-549.

Avusturya-Macaristan'ın desteğini almıştır, fakat bu destek bağımsız bir Arnavutluk yerine özerk bir Arnavutluk için olmuştur.⁹

İsmail Kemal Bey, Viyana'dan ayrıldıktan sonra Trieste'ye gelmiş ve buradan Arnavut eşrafı ile Arnavutluk'taki belediye ve derneklere telgraf çekerek Avlonya'da bir kongrenin toplanmasını istemiştir. Ardından Draç'a geçmiş fakat burada bağımsızlık konusunda istediği halk desteğini bulamamıştır. Bunun üzerine Avlonya'ya gelen İsmail Kemal Bey, burada Müslümanları, Ortodoksları ve Katolikleri temsil eden 83 delegenin katıldığı "Arnavut Millî Kongresi"ni toplamıştır. Görüşmeler neticesinde Kongre, 28 Kasım 1912'de Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁰ Kongrede ayrıca geçici bir hükümet kurulması, meclis seçilmesi ve yabancı ülkelere gönderilmek üzere bir komisyon kurulması da kabul edilmiştir.¹¹ Nitekim Arnavut Hükümeti kurulduktan sonra Kongre, Meclisi oluşturacak on sekiz üyeyi seçmiş ve Arnavutluk'un bağımsızlık ilanını Büyük Devletlere ve Babiâli'ye bildirmiştir.¹²

Osmanlı Hükümeti bunun üzerine İsmail Kemal Bey'e gönderdiği cevapta, Hükümet olarak aldıkları kararlar Arnavutların yaşadığı yerleri kapsayacak şekilde Osmanlı'ya bağlı özerk bir yönetimin kurulmasını desteklediklerini, ancak bağımsız Arnavutluk fikrine karşı olduklarını ve Arnavutluk işine Büyük Devletlerin müdahalesini kabul etmeyeceklerini bildirmiştir. Hükümetin cevabında ayrıca bu konuda fikir ayrılığına düşülmemesi gerektiğine dikkat çekilmiş ve kendisine, Avusturya ile İtalya'nın telkinlerine kapılmaması uyarısında bulunulmuştur.¹³ İsmail Kemal Bey, bağımsızlık ilanı sonrası yaptığı açıklamada, Arnavutların Sırp ve Yunanlılar tarafından yok edilme tehlikesi yaşadıklarını ve

---

⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi-20. Yüzyıl*, Cilt 2, 2. bs., çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 184-185.

¹⁰ Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdlere*, 1/39(2011), s. 183.

¹¹ Cengiz Kutlu, Cengiz (2017). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1923-2017)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24/70(2008), s. 93.

¹² *İsmail Kemal Bey'in Hatıratı*, s. 267.

¹³ Bilgin Çelik, *İttihatçılar ve Arnavutlar-II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, İstanbul: Büke Yayınları, 2004, s. 488.

son çare olarak bağımsızlık ilanına başvurduklarını dile getirmiştir.¹⁴ İsmail Kemal Bey Başkanlığındaki Geçici Arnavut Hükümeti ise bağımsızlığını tanıtılabilmek için Büyük Devletlere başvuruda bulunmuştur. Bu konuda Rusya, Arnavutluk'un Türk hâkimiyetinde olacak şekilde muhtariyetle yönetilmesini ve Büyük Devletlerin hiç birinin burada ayrıcalıklı bir konumda olmaması gerektiğini beyan etmiştir. Avusturya ve İtalya Hükümetleri ise, Arnavutların bağımsızlıklarının tanınması yönündeki başvuruyu olumlu karşıladıklarını bildirmişlerdir. Böylece bir Avrupa Devleti şeklinde telakki edilen Arnavutluk'un tarafsızlığı, Büyük Devletlerce teminat altına alınmıştır. Buna rağmen Arnavutluk'un tarafsızlığı konusunda alınacak karar, Londra'da toplanacak Büyükelçiler Konferansı'na bırakılmıştır.¹⁵

Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı ile başlayan ve Osmanlı Ordusu'nun Balkan Devletleri karşısında hemen hemen her cephede yenilgiyle sonuçlanan savaşlar silsilesini bitiren antlaşma, Mayıs 1913'te Londra'da imzalanmıştır.¹⁶ Osmanlı Devleti, 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Barış Antlaşması'yla Arnavutluk ile Ege adalarının geleceğinin saptanmasını Büyük Devletlere bırakmayı kabul etmiştir.¹⁷ Londra Barış Konferansı'ndan bir gün sonra, 17 Aralık 1912'de, İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey'in Başkanlığı'nda; Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya, Fransa ve İngiltere büyükelçilerinin katılımıyla Londra Büyükelçiler Konferansı toplanmıştır. Edward Grey'in de işaret ettiği gibi bu konferansta, herhangi bir konuda en iyi çözümü bulmak değil, Büyük Devletler arasında barışı korumak amaçlanmıştır. Konferansın daha ilk gününde, 17 Aralık 1912'de, Avusturya ve İtalya'nın etkisiyle bağımsız bir Arnavutluk'un kurulması kararlaştırılmıştır. Fakat kurulacak yeni devletin sınırları konusunda önemli görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Nihayet Konferans'ın 29 Temmuz 1913'teki toplantısında Arnavutluk'un statüsü konusunda bir karara varılmıştır. Buna göre, Arnavutluk'un Altı Büyük Devlet'in -İngiltere,

¹⁴ Ali Özkan, "Millî Şef Döneminde Türk-Arnavut ilişkileri (1939-1945)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 107/211(2014), s. 105.

¹⁵ Maden, *a.g.m.*, s. 186-189.

¹⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*, 16. bs., İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 1989, s. 324.

¹⁷ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, 5. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s. 443.

Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya ve İtalya- güvencesi altında tarafsız bir prenslik olması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti ile Arnavutluk arasında hiçbir hükümlerlik bağı kalmamıştır.¹⁸ Fakat Büyükelçiler Konferansı'nda alınan bu kararlar, Babiâli'ye resmî olarak bildirilmemiştir. Buna rağmen Osmanlı Hükümeti, bu kararlardan gizlice haberdar olmuştur. Babiâli, her ne kadar Arnavutluk'u resmen tanımasa da, hiç tanımaz bir halde kalamamış ve meydana gelen bazı durumların zorlamasıyla Arnavutluk hakkında bir tutum benimsemek zorunda kalmıştır.¹⁹

Balkan Savaşları'nın ilk günlerinde, 16 Kasım 1912'de, Üsküp'te toplanan Arnavutlar, yayımladıkları bildiriye dört Arnavut vilâyetinde yabancı hâkimiyetinin hiçbir türüne artık izin vermeyeceklerini beyan etmişlerdir.²⁰ Oysa Londra Büyükelçiler Konferansı ile kurulan Arnavutluk Prenslığı, Arnavutların yaşadığı coğrafya ile kıyaslandığında oldukça dar bir alanı kapsamıştır. Çünkü bu dört Arnavut vilayetinden Kosova, Sırp'lara bırakılmıştır. Yunanlılar Yanya'yı ilhak etmişlerdir. Manastır, Sırp'lar ve Bulgarlar arasında paylaştırılmış, Karadağ'a da kuzeyde İşkodra vilayetinden bazı topraklar verilmiştir.²¹ Böylece yeni kurulan Arnavutluk Prenslığı, 28.000 km²'lik bir alanla sınırlandırılmıştır. Arnavutluk'a bırakılan topraklarda yaşayan Arnavutların sayısı ise 800.000'lerde kalmıştır. Bu sayı bütün Osmanlı Balkanlarındaki yaklaşık 1.500.000 Arnavut nüfusun % 40'lık kısmına tekabül etmiştir.²² Büyük Devletler, Büyükelçiler Konferansı'nda bu kararları alırken demografik gerçeklerden çok günlük güç dengesi hesaplarını gözettiklerinden, Arnavut nüfusunun büyük kısmı yeni kurulan devletin sınırlarının dışında kalmıştır. Bu yüzden Balkan Savaşları'nın ardından bölgedeki statükonun şekillendirdiği 1913 yılı, Arnavutlar açısından büyük hayal kırıklığına sahne olmuştur.²³

¹⁸ Hayta, *a.g.e.*, s. 25-26, 68, 80.

¹⁹ Yasemin Saner Gönen, "Babiâli Arnavutluk'u Neden 9 Yıl Tanımadı?", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 71(1999), s. 5.

²⁰ Bartl, *a.g.e.*, s. 314.

²¹ Çelik, *a.g.e.*, s. 490.

²² Mithat Aydın, "Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu (1912-1913)", *Belgi Dergisi*, 2/17(2019), s. 1121.

²³ Elona Rusi-Karacalarlı, "Arnavutluk Cumhuriyeti", *Çağdaş Balkan Siyaseti*, 2. bs., ed. Murat Necip Arman-Nazif Mandacı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2014, s. 70.

29 Temmuz 1913'ten itibaren bağımsız bir devlet olması kararlaştırılan Arnavutluk, bağımsızlık sonrasında kendi içinde birlik ve düzeni sağlayamamış, ülke iç çekişmelere sahne olmuştur. Dış destekli iç isyanlar uzun süre devam etmiş, ülkede iki başlı yönetim orta çıkmıştır.²⁴ Bu süreçte 35 yaşındaki I. Wilhelm, Arnavutluk Prensi olarak başa getirilse de Avusturya ve Macaristan'ın büyük desteğine rağmen işler beklenildiği gibi gitmemiştir. Prens Wilhelm, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra ülkeyi kaos içinde bırakarak, Arnavutluk'u terk etmiştir.²⁵ Arnavutluk bu savaşta komşuları Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ'ın yanı sıra²⁶ İtalya, Fransa ve Avusturya ordularınca işgal edilmiştir. Bu dönemde Anadolu da aynı şekilde İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan'ın işgallerine maruz kalmıştır. Tarihte ortak kader paylaşımında bulunmuş olan bu iki kadim millet, farklı coğrafyalarda olsalar da aynı dönemde ülkelerindeki işgalci güçlere karşı savaşmışlardır. Anadolu, Türk Kurtuluş Savaşı ile işgalci güçlere karşı mücadele ederken; Arnavutluk da benzer şekilde işgalci komşuları Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan ile İtalya'nın tehdit ve işgallerine karşı bağımsızlık mücadelesi vermiştir.²⁷ Birinci Dünya Savaşı öncesinde toprakları ittifak pazarlıklarının ödülllerinden biri haline gelene gelen Arnavutluk, savaş sona erdiğinde galip devletler safında yer alan İtalya'nın korumasına bırakılmıştır.²⁸

Balkan Savaşları, Türk ve Arnavutları olumsuz bir şekilde etkilemiş, her iki toplumun hafızasında Balkan felaketi olarak yer etmiştir. Bu süreçte Arnavutların yaşadıkları toprakların yarıya yakın kısmı, Balkan Devletleri arasında paylaşılmış ve on binlerce Arnavut, yerlerinden edilerek göçmen durumuna düşürülmüştür. Bu göçmenler, ana vatan kabul ettikleri Osmanlı topraklarına sığınmışlar, Osmanlı Hükümeti de onları Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirmiştir.²⁹ Devlet, Arnavut

²⁴ Cengiz Kutlu, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri-1990'dan Günümüze Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal*, İzmir: Zeus Kitabevi: 2018, s. 27.

²⁵ Karacalarlı, *a.g.m.*, s. 70.

²⁶ Ali Özkan, *Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985)*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2017, s. 51.

²⁷ Selma Yel-Halil Özcan, "Mustafa Kemal'in Selahattin Saip Bey'i Arnavutluk'ta Görevlendirmesinin Sebep ve Sonuçları (1920-1923)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24/70(2008), s. 59.

²⁸ Karacalarlı, *a.g.m.*, s. 70-71.

²⁹ Çelik, *a.g.e.*, s. 492.

muhacirlere karşı uyguladığı iskân siyasetinde bazı tedbirlere başvurmuş ve Arnavutların kimi şehirlere yerleştirilmesini yasaklamıştır. Buna rağmen bir kısım Arnavut muhacir, yerleştirildikleri yerlerde kalmayıp büyük şehirlere göç etmişlerdir. Bunun üzerine Hükümet, 1914 yılında, Arnavutların İzmir ve İstanbul'a iskânını yasaklamıştır. Bu konuyla ilgili olarak 1917'de yayımlanan talimat ile İstanbul, Aydın, Edirne, Hüdâvendigâr vilayetleri ile Çatalca, Kal'a-i Sultaniye [Çanakkale], İzmit ve Gelibolu livaları Arnavutlar için yasak bölge sayılmış ve Arnavutların buralarda yerleşmelerine müsaade edilmemiştir. Arnavut göçmenler, bu şehirlerin dışında Adana, Ankara, Bafra, Bursa, Diyarbakır, Ereğli, Konya, Maraş ve Sivas gibi yerlere sevk edilmişlerdir. Kocaeli yasak bölge olmasına rağmen Hükümet, buraya gönderilen az sayıda Arnavut muhacirin iskânına göz yummuştur.³⁰

Balkan Savaşları sonunda bağımsız bir Arnavutluk Devleti kurulmuş olsa da başta İstanbul olmak üzere memleketin farklı şehirlerindeki Arnavutlar, Osmanlı Devleti sınırları içinde ikâmet etmeye devam etmişlerdir. Diğer yandan Balkan Savaşları ile başlayan Arnavut göçleri ilk etapta İzmir ve İstanbul'da, akabinde ise Anadolu'da Arnavut nüfusunu arttırmıştır. Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilmesi sonrasında İstanbul'da yaşayan Arnavutlar, kendi aralarındaki iş birliğini, yardımlaşmayı, dayanışmayı, vb. tesis edebilmek adına teşkilatlanmaya gitmişler ve 1919 yılının ilk çeyreğinde İstanbul'da "Arnavud Teâvün Cemiyeti" adıyla bir cemiyet kurmuşlardır. Buradan hareketle bu çalışmada mezkûr Cemiyetin siyasi, kültürel, eğitim, vb. alanlardaki faaliyetleri incelenmiştir.

Arnavud Teâvün Cemiyetinin Kuruluşu

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da yaşayan Arnavutlar, 15 Mart 1919'da resmî adı "Türkiye'de Arnavud Teâvün Cemiyeti" olan bir cemiyet kurmuşlardır. Cemiyet kuruluş amacını, Arnavutluk'un hukukunu müdafaa etmek,³¹ Londra Konferansı'nda Arnavutluk haricinde bırakılan ülkenin diğer kısımlarının anavatan olan Arnavutluk'a ilhakına çalışmak ve ihtiyaç sahiplerine yardım etmek

³⁰ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi: Göç*, 9. bs., İstanbul: İz Yayıncılık, 2017, s. 127-131.

³¹ BOA (Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi). DH. EUM. 79/30.

olarak açıklamıştır. Arnavud Teâvün [Yardım] Cemiyetinin Yönetim Merkezi İstanbul'da Yeni Postane arkasında "Türkiye Hanı"ndaki Dâire-i Mahsusa olarak belirlenmiştir.³² Cemiyetin merkez yönetiminde Doktor Sezai Bey, Kalkandelenli Hasan Hüseyin Bey, Doktor Feyzullah Bey, Dersaâdet'ten Cemalettin Efendi, Dava Vekili Şevket ve Priştineli Hüseyin Fuat Beyler yer almışlardır.³³ Bunların dışında Nezir Bey, Selman Ulvi Bey, Mustafa Bey, Doktor İhsan Fevzi ve Hasan Haydar Beyler de Cemiyetin diğer kurucu ve yönetici üyeleri olmuşlardır.³⁴

Resmî başvurusunda Arnavutça ismi "Komitet i Kolonisë Shqiptare në Turqi"³⁵ olan Arnavud Teâvün Cemiyetinin Kurucu Genel Merkez üyeleri ise şu isimlerden oluşmuştur:

Beşiktaş Ortabahçe'de Bakkal Sokağı 12 numaralı hanede oturan Kalkandelenli Hasan Hüseyin Bey, Beylerbeyi'nde Debre Mebusu İsmail Paşa Yalısı'nda ikâmet eden Selman Ulvi Bey, Kadırga'da Silahtar Ağa Sokağı 50 numaralı hanede mukim Mustafa Bey, Küçükpazar'da yerleşik Dersaâdetli Neşet Bey, Türkiye Hanı 42 numarada bulunan Hüseyin Bey, Fatih Müderrislerinden Cemalettin Efendi, Musul Hanı'nda Dr. İhsan Fevzi Bey, Beşiktaş Akaretler'de 99 numarada mukim Hasan Haydar Bey, Ayaspaşa'da Hacı Beşir Sokağı 5 numarada ikâmet eden Ferit Bey ve Priştineli Hüseyin Fuat Bey.

Arnavud Teâvün Cemiyetinin Tüzüğü incelendiğinde 7 maddeden oluştuğu görülmüştür. Buna göre Cemiyet Tüzüğü'nde şu maddelere yer verilmiştir:

Madde 1 - Cemiyetin merkezi İstanbul'dadır. Cemiyetin gerek İstanbul'da gerek vilayetlerde ihtiyaç duyulan sayıda şubesi olacaktır.

³² Tarık Zafer Tunaya, Cemiyet Merkezi'ni "Türkiye Hanı"ndaki 35, 36 ve 37 numaralı odalar olarak belirtmiştir. Bak. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler-Mütareke Dönemi 1918-1922*, Cilt 2, 2. bs. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 454.

³³ BOA. DH. EUM. AYŞ. 72/49.

³⁴ Tunaya, a.g.e., s. 452.

³⁵ Ilirjana Kaceli (Demirlika), "Türkiye'deki Arnavutluk Kolonisi ve Osmanlı İmparatorluğu ile İlişkileri", *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Osmanlı'da Türkçe Dışı Süreli Yayınlar (1), 50(2020), s. 435.

Madde 2 - Cemiyetin üyelerinden olmak için ilk önce bir miktar bağış yapmak ve düzenli olarak aylık bir meblağ ödemeyi taahhüt etmek gereklidir.

Madde 3 – Genel Merkez üyesi, İstanbul üyesi ve şubeler idare heyeti üyesi şubelerin bulunduğu yerlerin üyesi tarafından gizli oy ile seçilir. Genel Merkez 15 ve taşra idare heyetleri en az 5 üyeden oluşur.

Madde 4 – Şubeler, Genel Merkez ile devamlı olarak bağlantılı ve irtibat halinde bulunacaklar ve Genel Merkez'in kararlarını uygulayacaklardır.

Madde 5 – Cemiyetin mevcut durumda asıl vazifesi Londra Konferansı'nda Arnavutluk haricinde bırakılan memleketin diğer kısımlarının anavatana katılması için bütün girişimleri yapmaktır.

Madde 6 – Cemiyet, her nerede olursa olsun Arnavutlar arasındaki ırkî ve millî bağları sürdürmek ve ihtiyaç sahiplerine her suretle yardım etmek önemli vazifesiyle de mükelleftir.

Madde 7 – Cemiyet, Arnavutluk'un menfaatlerini ve hukukunu hakkıyla müdafaa etmek için propaganda yapmak lâzım geldiğini ve yabancı memleketlerde propaganda yapmanın ise paraya bağlı olduğunu vatandaşlara izah etmek ve hamiyet-i vatanperverâneyi harekete geçirerek her vatandaştan azami derecede para yardımı almaya gayret gösterecektir.³⁶

Arnavutluk sınırları dışında kalan Arnavut topraklarının anavatana katılmasını asıl vazife edinen Cemiyetin Tüzüğü incelendiğinde, bir hiyerarşi dâhilinde olacak şekilde; şube ağını genişletmeyi, mali konularda faaliyetlerde bulunmayı, propagandayı bir araç olarak kullanmayı, Arnavutlar arasında ırkî ve millî bağları sürdürmeyi, ihtiyaç sahibi Arnavutlara yardımcı olmayı amaçladığı görülmektedir.

Arnavud Teâvün Cemiyetinin Şube Ağını Genişletme Çalışmaları

Arnavud Teâvün Cemiyeti, her ne kadar İstanbul merkezli kurulsada şube ağını genişletmek için süratle çalışmalara başlamış ve başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerinde şubeler açmıştır. Nitekim Cemiyetin kuruluşundan henüz bir ay dahi geçmeden

³⁶ Tunaya, *a.g.e.*, s. 454-455.

İstanbul'da Feriköy, Beşiktaş, Topkapı ve Kasımpaşa'da şubeler açılmıştır. Bunu Anadolu'da İzmir ve Kütahya, Trakya'da ise Tekirdağ şubelerinin açılması izlemiştir.³⁷

Cemiyet aynı zamanda Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları Bursa, Aydın, Edirne ve Konya vilayetleriyle çevresinde; ayrıca İzmit, Eskişehir ve Karesi sancaklarında da şubeler açmak istemiştir. Fakat bu konuda yerel memurlar tarafından kendilerine zorluklar çıkarıldığı ve bu durumun Cemiyet tarafından Hükümete şikâyet edildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Nitekim bu konuyla ilgili olarak Cemiyet tarafından Mayıs 1919'da Dâhiliye Nezaretine yapılan başvuruda, tarihi ve siyasi hayatıyla Osmanlılığa tamamen bağlı bulunan Arnavutluk'un millî birliğini ve coğrafi bütünlüğünü temin için gerekli girişimlerde bulunmak üzere Dâhiliye Nezaretinin yüksek müsaadeleriyle Dersaâdet'te Arnavud Teâvün Kulübünün açıldığı bildirilmiştir. Kulübün Genel Merkezi'ne bağlı bulunmak üzere Arnavutların yoğun olarak yaşadıkları Bursa, Aydın, Edirne ve Konya vilâyetleriyle buralara bağlı yerlerde; ayrıca İzmit, Eskişehir, Kütahya ve Karesi sancaklarında şubeler açılmasına başlandığı, fakat mevcut Hükümetin hikmetli siyasetini tamamen takdir edemeyen bazı mahallerdeki memurlar tarafından kendilerine zorluklar çıkarıldığı ifade edilmiştir. Bundan dolayı kuruluş esnasında Nezarete arz olunan Genel Merkez Talimnamesi'ne tâbi şekilde şubelerin açılması konusunda adı geçen vilayet ve sancaklara gerekli tebligatın yapılması, Dâhiliye Nezaretinden talep edilmiştir.³⁹

Dâhiliye Nezareti, Arnavud Teâvün Cemiyetinin bu başvurusuna duyarsız kalmamış ve Arnavutların talebi doğrultusunda harekete geçerek 12 Mayıs 1919'da Bursa, Aydın, Edirne ve Konya vilayetleriyle İzmit, Eskişehir, Kütahya ve Karesi mutasarrıflıklarına birer genelge göndermiştir. Genelgede Arnavud Teâvün Cemiyeti Merkez Heyeti tarafından Nezarete verilen dilekçeye atıf yapılarak, Arnavutların vilayet ve sancaklar dâhilinde usulüne uygun olarak şube açmak için yapılan girişimlerine karşılık kendilerine güçlükler çıkarıldığı yönünde şikâyetler olduğu aktarılmıştır. Yapılan incelemede adı geçen

³⁷ "Şube Küşadı", *Alemdar*, 11 Nisan 1335 (1919), s. 2.

³⁸ Tunaya, *a.g.e.*, s. 452.

³⁹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/69.

Cemiyetin özel kanuna uygun olarak beyanname vermesiyle resmî olarak tesis edildiğinin anlaşıldığı bildirilmiş ve bundan dolayı Cemiyetin şube açmak için yapacağı müracaatların kolaylaştırılması ve kanuna aykırı davranışlara mahal bırakılmaması istenmiştir.⁴⁰

Dâhiliye Nezaretinin bu yazısına ilk cevap, İzmit Mutasarrıflığından gelmiştir. Arnavud Teâvün Cemiyetinin İzmit'te şube açma girişimiyle ilgili olarak İzmit Mutasarrıfı tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen 15 Mayıs 1919 tarihli yazıda, İzmit'te ikamet eden Yanyalı Galip Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyetinin ileri gelenlerinden olup, Talat Paşa'nın hanımının da dayısı olduğu belirtilmiştir. Elde edilen belgelerden Galip Bey'in İzmit'te bir Arnavut Kulübü kurma teşebbüsünde bulunduğu, oysa İzmit'te bulunan Arnavutların Değirmendere yöresinde eşkıyalık yaparak memleket ve ahaliye zarar vermekte oldukları bildirilmiştir. Yazının devamında bunların kulüp ve cemiyet teşkil etmelerinin Arnavutluk'un menfaatlerinden ziyade başka maksatlara istinat etmesinin kuvvetle muhtemel olduğu görüşü dile getirilmiştir. Ayrıca Galip Bey'in hiçbir işi ve görevi olmadığı halde Talat Paşa'nın emriyle kendisine rejiden maaş verilerek bu maksat için İzmit'e gönderilmiş olduğu ve arz edilmiş olan sebeplerden dolayı kendisinin İzmit'te bulunması sakıncalı görüldüğünden soruşturma evraklarıyla birlikte Divan-ı Harb-i Örfî Savcılığına gönderildiği ifade edilmiştir.⁴¹ Bu konuyla ilgili olarak basında çıkan bir haberde ise Talat Efendi'nin akrabasından Yanyalı Galip Bey'in İzmit'te tutuklandığı ve İstanbul'a getirildiği bildirilmiştir.⁴² İzmit Mutasarrıfı'nın yukarıdaki yazısından kendisinin, Galip Bey'in İzmit'te Arnavud Teâvün Cemiyeti şubesi açma girişimine sıcak bakmadığı ve bunu gerekçeleriyle Dâhiliye Nezaretine bildirdiği anlaşılmaktadır.

Değirmendere'de eşkıyalık yapan bir kısım Arnavutların faaliyetleri konusunda bir uyarı da bölgedeki Kuvâ-yı Millîye teşkilatından gelmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak Karamürsel Kuvâ-yı Millîye Teşkilatınca Hüdâvendigâr Vilâyeti'ne gönderilen yazıda, Değirmendere'deki Arnavutların silahlarının alınmasından dolayı Kuvâ-yı Millîye aleyhinde olacak şekilde bir hazırlık içinde olduklarının

⁴⁰ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/69.

⁴¹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/69.

⁴² Alemdar, 19 Mayıs 1335 (1919), s. 2.

hissedildiği bildirilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Karamürsel Kaymakamı'nın el yazısıyla kaleme alınan önemli bir mektubun Jandarma Komutanı'nca ele geçirildiği ve Mutasarrıf Bey'e verildiği ama buna rağmen bu mesele hakkında şimdiye kadar hiçbir şey yapılmadığı belirtilmiştir. Yazıda bölgedeki Arnavutlara silah verilmek istendiğine dikkat çekilmiş ve yapılan bunca fedakârlığın Arnavutların yapacakları bir hareketle mahvolabileceği, bundan dolayı da meseleye layıkıyla önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴³

Diğer yandan Dâhiliye Nezaretinin Arnavud Teâvün Cemiyetinin şubeler açmasına engel olunmaması konusundaki genelgesine, İzmit Mutasarrıfı tarafından 24 Mayıs 1919'da ayrıntılı bir başka cevap daha yazılmıştır. İzmit Mutasarrıfı'nın bu yazısında ilk olarak, Arnavud Teâvün Cemiyetinin İzmit'te şube açmasına engel olunmadığı ve olunmayacağı belirtilmiştir. Ancak şube teşkiline teşebbüs eden şahsın, 15 Mayıs 1919 tarihli yazıda da arz edildiği üzere, İttihat ve Terakki'nin ileri gelenlerinden ve Talat Paşa'nın hanımının dayısı olan Yanyalı Galip Bey olduğu aktarılmıştır. Yazıda, Talat Paşa'nın bundan önce de Arnavut Nureddin Bey'in çiftliğine gelerek sayıları yüz elliyi aşan ve yaptıkları eşkıyalıkla itaatkâr ahaliyi pek çok zarara sokan ve dehşet saçan Arnavut haydutlarını huzuruna çağırarak sırf kendi menfaatleri için onları özel olarak teşkil ettiği ifade edilmiştir. Ayrıca hiçbir vazifeye mükellef olmayan Galip Bey'e rejiden maaş tahsis ettirerek Arnavut haydutlar vasıtasıyla hususi çıkarlarını temin için adı geçen kişiyi aracı olarak kullandığı ve bunun aşikâr olduğu dile getirilmiştir. Sözü edilen eşkıyanın Müslümanlardan ziyade Hıristiyan ahaliye musallat olduğu ve bu eşkıyanın, sakinleri Rumlardan ibaret olan Karamürsel'e bağlı Gonca Köyü'nü basarak ahaliden can kurtarma akçesi aldığı bildirilmiştir.

İzmit Mutasarrıfı'nın yazısında isim zikredilmeden Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi'ne atıf yapıldığı görülmektedir. Nitekim Gonca Köyü'nde yaşananlardan hareketle böyle tehlikeli bir durumda Hıristiyanlara karşı yapılacak saldırıların, İtilaf Devletleri'nin dikkatini çekeceği ve asayiş yönetimini ellerine almak için yaşananların bir sebep teşkil etmesinin ihtimal dâhilinde olduğu hatırlatılmış ve bunları yapanların biran evvel uzaklaştırılmaları ve herkese örnek olacak şekilde cezalandırılmaları gerektiği belirtilmiştir. Bundan dolayı tavır ve

⁴³ TİTE (Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi). 329/8.

davranışları ile şöhreti, bu minvalde olan Galib Bey'in İzmit'te Arnavud Teâvün Kulübü açmaya kalkışmasının Arnavutların menfaatlerine olmadığı dile getirilmiştir. Onun böyle bir kulüp açmaktaki asıl amacının, daha ziyade aldığı talimat doğrultusunda bu haydutları başına toplayarak gizli emellerine ve maksadına ulaşmak olduğu bildirilmiştir. Son olarak ise Arnavut Kulübü açılmasına engel olduğu yönündeki şikâyetlerin Galip Bey hakkında gerekli işlemin başlatılmış olmasından ve kendisi hakkındaki kovuşturmanın yanlış anlaşılmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir.⁴⁴

Arnavud Teâvün Cemiyeti tarafından Dâhiliye Nezaretine yapılan başvurular, yalnızca şube açmalarına engel olduğu yönündeki şikâyetlerle sınırlı kalmamıştır. Ayrıca Anadolu'nun çeşitli yerlerinde açılan şubelerin bazılarının kapatıldığı tarzında şikâyetlerde de bulunulmuştur. Nitekim bu konuda Nezaret tarafından Kütahya Mutasarrıflığına gönderilen yazıda, Uşak'ta açılmış olan Arnavud Teâvün Cemiyetinin kapatıldığı yönünde kendilerine müracaatta bulunulduğu belirtilmiş ve kapatılma gerekçesi hakkında Nezarete ayrıntılı bilgi verilmesi istenmiştir.⁴⁵ Kütahya Mutasarrıflığı ise gönderdiği cevapta, Liva dâhilinde teşekkül etmiş olan Arnavud Teâvün Cemiyetinin hali hazırda faaliyette bulunduğunu bildirmiştir.⁴⁶ Arnavud Teâvün Cemiyetinin faaliyette olduğu diğer bir il ise Aydın vilayeti olmuştur. Bu konuyla ilgili 10 Ağustos 1919 tarihli belgede, Arnavutluk'un mukadderatının tayin ve tanzimi ile ihtiyaç sahibi Arnavutlara yardım etmeyi amaçlayan Arnavut Cemiyetinin hali hazırda faaliyette olduğu aktarılmıştır.⁴⁷ Bu dönemde ayrıca Hüdâvendigâr vilâyet merkezi ile İnegöl kazası ve Afyonkarahisar Sancağı, Cemiyetin şubeler açarak faaliyete bulunduğu diğer yerler olmuştur.⁴⁸

Kurulduğu andan itibaren tüm Arnavutları çalıştıkları ve yaşadıkları her şehirde şubeler açmaya çağıran, ihtiyacı olan tüm Arnavut göçmenlere yardım etmeyi prensip edinen Cemiyet, ayrıca İzmir ve

⁴⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/69.

⁴⁵ BOA, DH. EUM. AYŞ. 13/34.

⁴⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 23/78.

⁴⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ. 18/26.

⁴⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ. 64/40.

Edirne’de de şubeler açmıştır. İzmir’deki Şube Cemal Paşa Priştine tarafından yönetilmiştir. Sekreterlik görevini ise Albay Selahadin Bey Prizreni (Shkoza) yapmıştır. Bursa Şubesi Priştine’den Hacı Cemal Ağa ve Kalkandelen’den Sakib Efendi tarafından idare edilmiştir. Kütahya Şubesi Gilan’den Doktor Zenel Abedini, Edirne Şubesi ise Ali Kemal Bey tarafından yönetilmiştir. Arnavud Teâvün Cemiyetinin tüm şubeleri, İstanbul Merkez Kulübü ile birbirine bağlanmış ve aralarında iş birliği tesis edilmiştir.⁴⁹ Tüm bu yazışmalar ve teşkilatlanmalar Arnavud Teâvün Cemiyetinin Mütareke Dönemi’nde başta İstanbul olmak üzere özellikle Batı Anadolu’nun birçok yerinde ve Trakya’da şubeler açtığını ve faaliyetlerini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Arnavud Teâvün Cemiyetinin Siyasi Alandaki Faaliyetleri

Arnavutluk, Birinci Dünya Savaşı’nda Müttefik Devletlerin yanında yer almış olmasına rağmen Osmanlı Devleti’nin akıbetine maruz kalmaktan kurtulamamıştır. Her iki devlet her ne kadar birbirlerine düşman iki ayrı tarafta Birinci Dünya Savaşı’na katılmış olsalar da savaş sonrasında maruz kaldıkları muamele aynı olmuştur. Nitekim hem Osmanlı Devleti’nin hem de Arnavutluk’un geleceğini belirleyecek pazarlıkların yapılacağı konferans, Ocak 1919’da Paris’te başlamıştır.⁵⁰ Konferansın kararları üzerinde beş ülke; Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya etkili olmuştur. Bu devletlerin Başbakan ve Dışişleri Bakanlarından oluşan bir “Onlar Konseyi” kurulmuş ve buraya İngiltere ve Fransa hâkim olmuştur. Çünkü her iki ülke barışı düşünmekten ziyade, tesis edilecek barış düzeninde kendi menfaatlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama endişesini taşımışlardır.⁵¹

Paris’te devam eden barış müzakereleri sırasında, Temmuz 1919’da, İtalya ile Yunanistan, Arnavutluk’un paylaşımı konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu uzlaşıyla Yunanistan, Güney Arnavutluk ve Trakya’nın tamamı karşılığında, İtalya’nın Avlonya’daki taleplerini ve Arnavutluk’un geri kalanında İtalyan himayesinde bir devlet kurulmasını desteklemeyi kabul etmiştir. Fakat bu paylaşım planı,

⁴⁹ Kacelei (Demirlika), *a.g.m.*, s. 435-436.

⁵⁰ Yel-Özcan, *a.g.m.*, s. 61.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Cilt 1-2: 1914-1995, 14. bs., İstanbul: Alkim Yayınevi, 2004, s. 145.

Woodrow Wilson tarafından kabul görmemiştir.⁵² Paris Barış Konferansı'nı değerlendiren Necip Alpan, 1919'da Paris'te toplanan Galip Devletlerin, barış yerine Türkiye ve Arnavutluk'a yeni savaşlar açtıklarını ve Yunanlıları, Türklere ve Arnavutlara karşı öne sürdüklerini dile getirmiştir.⁵³

Diğer yandan bu süreçte Arnavutluk'taki durumun kritikliği devam etmiştir. Çünkü ne ülke dâhilinde kabul edilen tek bir otorite mevcuttur ne de bir sürgün hükümeti vardır. Bir kez daha ulusal varlıklarına yönelik açık tehdidin ortaya çıkması, kendilerini savunmak üzere Arnavutları harekete geçirmiştir. Bu esnada ülkenin büyük bir bölümü İtalyan Ordusu'nun işgali altında kalmıştır ve bu durum her türlü önemli siyasi faaliyet için onlardan izin alınmasını gerekli kılmıştır. Bu süreçte Arnavutların çabalarını yakından takip eden İtalya, kontrol altında tutabileceğine inandığı için Ulusal Meclisin toplanmasını kabul etmiştir. Böylece 50 vekilin hazır bulunduğu Arnavut Meclisi, Aralık 1919'da Draç'ta toplanmıştır. Bu toplantıda Turhan Paşa liderliğinde bir Hükümet kurulmuştur. Yeni Hükümet, Arnavutların haklarını Büyük Güçler karşısında savunmak üzere Paris'e bir heyet göndermiştir.⁵⁴ Bu sırada, alınan kararları tanımayan Esat Paşa da ülkeden ayrılarak Paris'e gitmiştir.⁵⁵

Arnavut toprakları üzerinde yapılan pazarlıklara ilişkin gelen haberler, Arnavutluk'ta büyük tepki çekmiş ve buna paralel olarak ülkedeki İtalyan işgaline karşı muhalefet de aynı şekilde artmıştır. Nitekim bu tepkinin bir sonucu olarak Ocak 1920'de bu defa Luşye [Lushnje]'de bir başka Ulusal Kongre düzenlenmiştir. Draç'takine nazaran çok daha başarılı olan bu kongrenin üyeleri, hem Arnavutluk'un toprak bütünlüğünün korunmasını hem de ülkedeki İtalyan varlığının sona erdirilmesini savunmuşlardır. Yapılan toplantılar neticesinde Delvineli Süleyman Bey liderliğinde istikrarlı yeni bir Hükümet kurulmuştur. Bunun yanı sıra devletin geçici olarak dört üyeli

⁵² Jelavich, *a.g.e.*, s. 188.

⁵³ Necip P. Alpan, "Türkiye İle Arnavutluk'un İstiklâl Savaşlarındaki Paralelizm Doğrultusunda Yaptıkları İşbirliği", *X. Türk Tarih Kongresi*, Cilt VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 2900.

⁵⁴ Jelavich, *a.g.e.*, s. 188.

⁵⁵ Halil Özcan, *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2011, s. 33.

Yüksek Konsey tarafından yönetilmesine ve yasama yetkisini yerine getirecek otuz yedi temsilcisi olan bir Ulusal Konseyin teşkil edilmesine karar verilmiştir. Aynı zamanda bir başka heyet de Paris'e gönderilmiştir.⁵⁶

Arnavutluk'un mukadderatı her ne kadar Londra Büyükelçiler Konferansı'nda belirlenmiş olsa da buna rağmen, görüldüğü üzere, ülke buhranlı günler geçirmeye devam etmiştir. Çünkü Paris Barış Konferansı'nda imzalatılmak istenilen antlaşmayla, Londra Büyükelçiler Konferansı hükümlerinin, dolayısıyla Arnavutluk'un sınırlarının değiştirilmesi ihtimali ortaya çıkmıştır. İstanbul'da yaşayan ve kısa bir süre sonra Arnavud Teavün Cemiyetinin resmî kuruluş dilekçesini Dâhiliye Nezaretine verecek olan Arnavut topluluğu da bu ihtimali çok daha öncesinden dikkate almış ve Beyrut eski valilerinden Halil Paşa, Debre eski mebusu Fuat ve Fraşerli Mithat beyler ile diğer bazı Arnavut delegelerden oluşan bir Heyeti Paris'e göndermiştir.⁵⁷ Altı kişiden oluşan Arnavut Heyeti, Marsilya'ya gitmek üzere 8 Şubat 1919'da İstanbul'dan hareket etmiştir.⁵⁸

Paris'e ulaşan Heyet, burada yaptığı ilk görüşmelerde az çok başarılı olmuştur. Arnavut Heyetince İstanbul'a çekilen bir telgrafta, Amerikan Başkanı Wilson'un son zamanlarda Arnavutluk'un mukadderatı ile ilgilenmeye başladığı ve netice olarak vaziyetin hayli düzeldiği bildirilmiştir. Bu konuyla ilgili bir haberde ise alınan bu bilginin Arnavutlar nezdinde olduğu gibi Arnavutluk'a kalbî bağlarla bağlı olan bütün Türk ve Müslümanlar nezdinde de şüphesiz fevkalade memnuniyetle karşılanacağı ifade edilmiştir. Haberde ayrıca

⁵⁶ Jelavich, *a.g.e.*, s. 188-189.

⁵⁷ *Anadolu'da Yenigün*, 28 Şubat 1336 (1920), s. 1; Ilirjana Kaceli (Demirlika), Türkiye'nin Arnavut topluluğunun Paris Barış Konferansına gönderilecek delegeleri seçmeye 30 Ocak 1919'da karar verdiğini ve konferansa Halil Paşa Alizoti (Gjirokastra), At Culio Bonati, Beneoit Blinishti, Male Shan Tepelena, Süleyman Fehmi Delvina ve Fuad Dibra'yı gönderme kararı aldığını bildirmiştir. Bak. Kaceli (Demirlika), *a.g.m.*, s. 437.

⁵⁸ *Alemdar*, 12 Şubat 1335 (1919), Sayı: 1365, s. 2; Ilirjana Kaceli (Demirlika), Arnavut Türk topluluğu heyetinin 7 Şubat 1919'da İstanbul'dan ayrıldığını ve heyetin kalbinin tüm servetini millî davası için harcayan, tamamen ulusal siyasetin destekçisi olan Fuad Dibra olduğunu belirtmiştir. Ilirjana'ya göre kendisi hem Arnavutluk Hükümeti Heyetinin masraflarını karşılamış hem de Fransız gazetelerinde Arnavutluk lehine lobi yapmak için ödemelerde bulunmuştur. Bak. Kaceli (Demirlika), *a.g.m.*, s. 437.

Arnavutluk'un Türkiye'den ayrıldıktan altı yedi sene sonra da Arnavutların, kardeşleri Türklerle beraber aynı ıstırapları çektikleri; aynı ümitler içinde, aynı zorluklarla pençeleştikleri dile getirilmiştir.⁵⁹

Paris Barış Konferansı'nda Arnavutluk'un yanı sıra Osmanlı Devleti'nin mukadderatı da ele alınmıştır. Konferans'ta Yunanlıların yanı sıra Ermeni, Kürt ve Arapların Osmanlı Devleti'nin parçalanması sonucunu doğuracak taleplerinin dile getirilmesi, Osmanlı Hükümetini harekete geçirmiştir. Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa, Paris Barış Konferansı'na gönderilmek üzere, 12 Şubat 1919'da, İstanbul'daki İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine bir muhtıra vermiştir.⁶⁰ Fakat İtilaf Devletleri sunulan bu muhtırayı dikkate almamıştır. Tevfik Paşa Hükümeti, bunun üzerine Paris'te bulunan Dâhiliye Nazırı Reşit Bey aracılığıyla İngiltere nezdinde gayri resmî olarak girişimde bulunmuştur. Reşit Bey, Şura-yı Devlet Reisi Mehmet Şerif Paşa ile birlikte Lord Hardinge'yi Paris'te ziyaret etmiştir.⁶¹

Reşit Bey'in teşebbüsünden bir sonuç alınamaması üzerine, gelecekte Arnavud Teâvün Cemiyetinin başkanlığını da yapacak olan, Beyrut eski valisi ve İstanbul Arnavut Heyeti Başkanı Halil Paşa, ikinci girişim için görevlendirilmiştir. Kendisinden en kısa sürede birisinin gizli temsilci olarak İstanbul'a gönderilmesi istenmiş ve bunun Mallet olabileceği ifade edilmiştir. Halil Paşa, İngiltere'nin İstanbul eski Büyükelçisi Mallet ile 6 Mart'ta Paris'te bir görüşme yapmıştır. Halil Paşa bu görüşmede, Padişah ve Sadrazam'ın, İngiltere'nin nüfuzunu kullanarak Osmanlı Devleti'ni yıkımdan kurtarıp sonra da himayesine almasını istediklerini iletmıştır. Mallet ise Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için "geç kalındığını" bildirmiştir.⁶² Halil Paşa, her ne kadar Arnavutluk'un haklarını savunmak üzere Paris'e gitmiş olsa da Sadrazam Tevfik Paşa'nın talebi üzerine Osmanlı Devleti için de girişimde bulunmuş ama onun bu girişimi sonuçsuz kalmıştır.

⁵⁹ *Anadolu'da Yenigün*, 28 Şubat 1336 (1920), s. 1.

⁶⁰ Mustafa Budak, "I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Tavrı, Paris Barış Konferansı'na Sunulan 23 Haziran 1919 tarihli Muhtıra", *Divan İlmî Araştırmalar*, (7) (1999), s. 194.

⁶¹ Abadurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014, s. 110.

⁶² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt 1, 4. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 142-143.

Delvineli Süleyman Bey liderliğindeki istikrarlı Arnavutluk Hükümeti, Ocak 1920'de iktidara geldikten sonra, İtalyanları ülkeyi boşaltmaya mecbur etmiştir. Nitekim İtalya Hükümeti, ülkedeki baskılar ve dış güçlerin itirazları karşısında Eylül 1920'de İstria, Riyeka ve Zadar karşılığında iddialarından vazgeçmiş ve Sazan Adası dışındaki kuvvetlerini Arnavutluk'tan çekmiştir.⁶³ Fakat bu dönemde Yunanistan ve Sırbistan'ın Arnavutluk'taki işgalleri devam etmiştir. Hükümet, bu işgallere son verilmesi için Büyük Devletlerden yardım talep etmiş, ancak onlar da kendi aralarındaki menfaat çatışmalarıyla meşgul olduklarından Arnavutluk'a yardımcı olamamışlardır.⁶⁴

İstanbul'daki Arnavud Teâvün Cemiyeti de bu süreçte Arnavutluk'ta yaşanan Sırp mezalimine duyarsız kalmamış ve Sırp'ların Arnavutluk topraklarına yaptıkları saldırıları protesto etmek amacıyla İstanbul'da bir toplantı düzenlemiştir. Cemiyetin daveti üzerine şehirde ikâmet eden Arnavutlar, İsketing Tiyatrosu'nda toplanmışlar ve Sırp'ların Arnavutluk topraklarına yaptıkları saldırıları sükûnetle, sessiz ve sakin bir şekilde protesto etmişlerdir. Toplantıya katılım o kadar yoğun olmuştur ki tiyatronun içi ağzına kadar dolmuş ve ayakta duracak yer dahi kalmamıştır. Arnavud Teâvün Cemiyeti Reisi Halil Paşa'nın başkanlık ettiği toplantıya, gazetenin haberine göre, katılanların sayısı üç bini geçmiştir.

Toplantıda ilk olarak Papalığın o dönem İstanbul vekili olan Monsenyör Dolci'nin erkânından Perbonati, Arnavutça olarak bir konuşma yapmıştır. Onu, Cemiyet üyelerinden Hoca Cemal Efendi ve Boşnak Kostantin Efendi'nin konuşmaları takip etmiştir. Daha sonra söz alan Cemiyet Kâtibi Mustafa Nâtık Bey de gayet coşkulu bir konuşma yapmıştır. Konuşmacılardan Perbonati akıcı bir Arnavutça ile Arnavutluk'un tarihini özetlemiş, buna müteakip Cemiyet üyelerinden Ferit Bey de Fransızca bir konuşma yapmıştır. Kürsüye çıkan hatiplerin konuşmaları zaman zaman kuvvetli alkışlarla kesilmiştir. Yapılan konuşmalarda Arnavutluk'un doğal sınırlarından, Sırp'ların hiçbir zaman Arnavutluk'la alâkasının olmadığından ve Sırp'lar tarafından Arnavutlara yapılan zulüm ve haksızlıklardan bahsedilmiştir.

⁶³ Jelavich, *a.g.e.*, s. 189.

⁶⁴ Özcan, *a.g.e.*, s. 94-95.

Toplantıda söz alan konuşmacılardan Ferit Bey, konuşmasına Arnavutların Balkanların en eski sakinleri olduklarını belirterek başlamıştır. Sırların Kosova'daki iddialarının çok çürük olduğunu ve sağlam bir temele veya kanıtı dayanmadığını, onların istiklalini kaybetmiş bir Arnavutluk'u elleri altında bulundurmamak istediklerini dile getirmiştir. Fakat Arnavutluk'un kendini Avrupa'nın medeni milletlerine sevdirdiğini ve onların teveccühünü kazandığını, bunun da Arnavutların medeni ve zeki bir kavim olduklarının ispatı olduğunu bildirmiştir. Konuşmasının devamında bir süre Arnavutluk'un tarihçesinden bahseden ve Arnavutların Kosova'daki haklarını ispat edecek kuvvetli delillere değinen Ferit Bey, konuşmasının sonunda alenen miting kararlarını okumuştur. Bu protesto metnini İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika'nın Hariciye Nezaretlerine, Yasama Meclislerine ve aynı zamanda Cemiyet-i Akvam ile bütün Avrupa matbuatına göndereceklerini duyurmuştur. Bu toplantıda kabul edilen kararlar, aşağıdaki maddeleri ihtiva etmiştir:

Birinci Cihan Harbinde muzaffer İtilaf Orduları yanında savaşan Sırların geri çekilmesini kolaylaştıran Arnavutlar, bugün tam bir metanetle eyaletlerinin Sırlar tarafından işgal edildiğini, yağmalandığını, yakıldığını ve binlerce vatandaşının öldürüldüğünü ve yok edildiğini görüyorlar.

Sırbistan, 1913 senesinden beri haksız olarak geniş Arnavut mıntıklarını işgal ediyor ve yine Arnavutluk'un aleyhinde olacak şekilde büyümek istiyor. Arnavutluk'un hedefi ise komşuları ile güzel ilişkilerini devam ettirmek ve memleketi modern bir hükümle teşhiz ederek, bu şekilde Büyük İtilaf Devletleri'nin teveccühünü kazanmaktır. İstanbul Arnavut topluluğu, Sırların saldırılarını ve haksızlıklarını protesto ederek bu duruma bir son verilmesini ve bu suretle mümkün olan en hızlı şekilde Arnavutluk'un millî hudutları ile istiklâlinin teminini tam bir hürmetle Büyük İtilaf Devletleri'nden istirham eder.

Ferit Bey'in yüksek sesle okuduğu bu kararlar, oybirliği ile kabul edilmiştir. Daha sonra da orada bulunanlar herhangi bir taşkınlık

yapmadan, bir tertip ve düzen içinde, sakin bir şekilde salondan ayrılmışlardır.⁶⁵

Sırplar tarafından Arnavutluk topraklarında yapılan zulümlere sadece İstanbul'daki Arnavutlar değil, Osmanlı Devleti de duyarsız kalmamış ve yaşananlar Osmanlı Hükümetince yakından takip edilmiştir. Bu konuda Osmanlı Devleti'nin Bern Sefiri Cevad Bey tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen 4 Kasım 1921 tarihli yazıda, Sırpların yaptıkları katliamlara yer verilmiştir. Sırplar tarafından yapılan saldırıların son zamanlarda tehlikeli bir duruma dönüşerek hakiki bir harp şeklini aldığı ve Arnavutluk meselesinin incelik ve önemini arttırdığı ifade edilmiştir. Yazıda, mevcut durum hakkında bilgi almak için Cemiyet-i Akvâm nezdindeki Arnavutluk Heyeti delegeleriyle temas halinde olunması konusunda Cenevre Başkonsolosu'na tavsiyelerde bulunduğu dile getirilmiştir. Bu esnada Arnavutluk Heyetine başkanlık eden Fan Noli Paris'te bulunduğundan, Heyet üyelerinden Mösyö Bilyştî ile bir görüşme yapılmıştır.⁶⁶

Sırpların Arnavutluk topraklarına saldırılarıyla ilgili olarak basında çıkan Londra kaynaklı bir haberde ise Müttefik Devletleri'nin Yugoslav Hükümetine müracaat ederek Kuzey Arnavutluk'ta saldırı girişimlerinden kaçınılmasını talep ettikleri aktarılmıştır. Haberde ayrıca Büyükelçiler Meclisince Arnavutluk sınırlarının belirlenmesini geciktiren sebeplerin artık ortadan kalktığı ve birkaç güne kadar bu sınırların tespit işleminin kesinlikle son bulmasının beklenildiği ve bu beklentinin Yugoslav Hükümetine iletildiği bildirilmiştir.⁶⁷

Arnavud Teâvün Cemiyetinin bu dönemdeki diğer bir faaliyeti de Arnavutluk'a para yardımında bulunması olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak "Şehrimizdeki Arnavutların Vatanperverliği" başlığıyla basında yer alan bir haberde, İstanbul'daki Arnavut Komitesinin o ana değin yüz elli bin lira kadar bir meblağ toplayarak Binbaşı Şefik Remzi ve Ali Beylerin aracılığıyla Arnavutluk'a gönderdiği duyurulmuştur.⁶⁸ İstanbul'daki Arnavutlar ayrıca hayır işleri kapsamında bir konser

⁶⁵ "Arnavud Dindaşlarımızın Dünkü İctimâî", *Peyâm-ı Sabah*, 5 Teşrin-i sâni 1337 (5 Kasım 1921), s. 2.

⁶⁶ *BOA. HR. SYS.* 2469/12.

⁶⁷ "Arnavudluk Ahvâli", *Peyâm-ı Sabah*, 5 Teşrin-i sâni 1337 (5 Kasım 1921), s. 2.

⁶⁸ "Şehrimizdeki Arnavudların Vatanperverliği", *Alemdar*, 17 Mayıs 1337 (1921), s. 2.

etkinliği de planlamışlardır. Buna göre 24 Nisan [1919] günü saat iki buçukta Union Francaise'de İtalya Yüksek Komiseri Kont Sforza ve Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un himayelerinde büyük bir konser verilmesi öngörülmüştür.⁶⁹ Fakat bu konserin düzenlenip düzenlenmediği konusunda herhangi bir bilgi, belge ve habere ulaşılamamıştır.

Arnavud Teâvün Cemiyeti üyelerinden Nezir Bey'in basında yer alan bir demeci, kendisinin Millî Mücadele'ye bakışını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu konuda "Arnavud Kulübü Reisi'nin Beyânatı" başlığıyla *Alemdar* gazetesinde çıkan haberde, Nezir Bey'in Rumca yayımlanan *Etnos* gazetesine verdiği bir demece yer verilmiştir. Nezir Bey bu açıklamasında, "Ankara'nın Yunanistan'a her türlü müşkülâtı ikâ etmek istemesi tabiidir. Fakat Arnavutluk hiçbir zaman Ankara dolaplarına alet olmayacaktır" ifadelerine yer vermiştir.⁷⁰ Nezir Bey'in Arnavud Teâvün Cemiyeti Reisi sıfatıyla *Etnos* gazetesine verdiği bu beyanatta dile getirdiği görüşler, Cemiyetin görüşleri olmaktan ziyade kendi görüşleri olarak değerlendirilmelidir. Çünkü gerek Nezir Bey'in açıklamalarında gerekse haberin içeriğinde, verilen bu beyanatın Cemiyet adına yapıldığına dair herhangi bir ifade ve yorum rastlanılamamıştır.

Diğer yandan Nezir Bey'in bu demecinden onun Millî Mücadele'yi yeterince kavrayamadığı anlaşılmaktadır. Oysa Anadolu'yu işgal eden Yunanistan, aynı zamanda Arnavutluk'ta da işgalci konumundadır ve bu dönemde Türkler, Yunan işgaline karşı Türkiye'de ve Arnavutluk'ta ortak cephe oluşturmak için çaba göstermektedirler. Bu cümleden hareketle Nezir Bey'in Arnavutluk'u işgalden kurtarmak için Yunanistan ile farklı temaslarının olduğunu düşünmek mümkündür.⁷¹ Tarık Zafer Tunaya, Nezir Bey'in "Ankara'nın dolaplarına alet olmayacağını" bildirmesiyle, Cemiyetin Müdâfaa-i Hukuk Hareketi'ne karşı olduğunu ifade etmiştir.⁷²

Yunan Hükümetinin Paris Barış Konferansı'na gönderdiği propagandacılarından Léon Maccas, Arnavud Teâvün Cemiyetinin

⁶⁹ *Vakit*, 19 Nisan 1335 (1919) s. 2.

⁷⁰ "Arnavud Kulübü Reisi'nin Beyânatı", *Alemdar*, 17 Mayıs 1921 (1337), s. 3.

⁷¹ Özcan, *a.g.e.*, s. 51.

⁷² Tunaya, *a.g.e.*, s. 453.

faaliyetleri ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede şu görüşleri dile getirmiştir:⁷³

“... Arnavutlarla Kemalist iş birliğinin merkezi İstanbul'daki Arnavut Derneği'nde tezgâhlanmıştır. Kurmay Albay Saip Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan direktif alarak, Epir bölgesinde, Yunanlılara karşı savaşmak üzere Arnavut çetelerini eğitmektedir. Bu Türk-Arnavut iş birliği, Ankara'da resmen kutlanmıştır...”. Bu görüşler, kadim iki dost milletin, Türkler ve Arnavutların, ülkelerinde işgalci konumundaki Yunanlılara karşı ortaya koydukları müşterek iş birliğinden duyulan rahatsızlığı ve onların İstanbul'daki Arnavut Cemiyetine bakışını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Nezir Bey'in ifadesi, Cemiyetin ve ülkede yaşayan Arnavutların Millî Mücadele'ye karşı olduğu anlamına gelmemelidir. Her ne kadar İzmir vilâyetine bağlı Bergama kazasında ikâmet eden ve iki mahalde çiftlik sahibi olan Arnavut Kara Mustafa gibi şahsiyetler, Arnavutları Türkler aleyhine çevirmeye ve fikirleriyle zehirlemeye çalışsalar da,⁷⁴ İzmit ve Adapazarı'ndaki Arnavutlar, Mustafa Kemal'i desteklemişlerdir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak İskodralı Ömer Selim imzasıyla kaleme alınan yazıda, kaptanlar da dâhil olmak üzere İzmit ve Adapazarı'ndaki Arnavutların Gazi Paşa'nın emrine âmâde oldukları bildirilmiştir.⁷⁵ Bu konuyla ilgili olarak İskodralı Edhem tarafından Ankara'ya, Erkân-ı Harbiye İstihbarat Şube'ye, gönderilen bir başka yazıda ise İskodralı Ömer Bey ile birlikte bölgedeki Müdâfaa-i Hukuk Heyeti'nin hizmetine hazır olduklarını bizzat beyan ettikleri aktarılmıştır. Yazıda ayrıca İzmit ve Adapazarı civarındaki altmış yetmiş bin kadar Arnavut ve Rumeli ahalisinin, tamamen Gazi Başkumandan'ın emirleri dairesinde hareket edeceklerinin güvencesi de verilmiştir.⁷⁶ Tüm bunlar İzmit ve Adapazarı'ndaki Arnavutların Millî Mücadele'nin yanında ve Mustafa Kemal Paşa'nın emrine âmâde olduklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

⁷³ Alpan, *a.g.m.*, s. 2901-2902.

⁷⁴ *TİTE*. 57/140.

⁷⁵ *TİTE*. 35/78.

⁷⁶ *TİTE*. 46/189.

Diğer yandan Arnavud Teâvün Cemiyetinin İstanbul'daki faaliyetlerinin yakından takip edildiği ve alınan istihbaratın Millî Mücadele'nin merkezi Ankara'ya rapor edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu konuyla ilgili olarak kaleme alınan 12 Temmuz 1921 tarihli istihbarat raporunda, Sirkeci'de Büyük Postane arkasında Türkiye Hanı'ndaki Arnavut Kulübünde 10 Temmuz günü yapılan toplantıda, henüz canlanmakta olan Arnavut Ordusu'nu çözülmeye ve dağılmaya sevk etmek üzere Arnavut zabitlerin seçildiği bildirilmiştir. Seçilen bu zabitlerin, İngilizlerin teşvik ve yardımlarıyla, Arnavutluk'a sevk edilmeye başlandığı ve bu faaliyette Hasan Tahsin'in büyük rol oynadığı aktarılmıştır.⁷⁷

Cemiyetin faaliyetleriyle ilgili olarak verilen bir başka bilgide, polis eski müdürlerinden Tahsin Bey'in Arnavut Kulübünde kendisi lehine yaptırdığı kulis faaliyetleri sonunda ilk olarak kulübün dokuz kişiden ibaret olan idare heyetinin üye sayısını on ikiye çıkarttığı bildirilmiştir. Tahsin Bey'in akabinde kendisiyle birlikte Kalkandelenli Hoca Ahmet Efendi ve Toskalardan bir kişiyi daha kulübün idare heyetine ilave etmek suretiyle heyetin yönetimine girdiği ve kulüp reisliği için de propagandasının yapıldığı aktarılmıştır.⁷⁸ Cemiyetin faaliyetleri ile ilgili olarak kaleme alınan 11 Temmuz 1922 tarihli istihbarat raporunda ise, Türkiye Hanı'ndaki Arnavut Kulübünce Arnavut Ordusu'nu çözmek ve dağıtmak üzere Arnavut zâbitler seçildiği ve polis eski müdürlerinden Tahsin Bey'in bu işe önem atfettiği bildirilmiştir.⁷⁹

Diğer yandan Mondros Mütarekesi sonrası yaşanan işgallere karşı İstanbul'da birtakım gizli kuruluşlar teşkil edilmiştir. Bunlardan bir tanesi de istihbarat, propaganda, vb. konularda faaliyet göstermek üzere teşkil edilen Mim Mim Grubu olmuştur. Anadolu'ya silah ve cephane sevk etmek; düşman kuvvetleri, memleket dâhilindeki muhalif partiler ve kuruluşlar, zararlı şahıslar ile komünistlik teşkilatı hakkında istihbarat toplamak grubun görevleri olarak belirlenmiştir.⁸⁰ İstanbul'da faaliyet gösteren Arnavud Teâvün Cemiyeti de Mim Mim

---

⁷⁷ TİTE. 55/44.

⁷⁸ TİTE. 50/94.

⁷⁹ TİTE. 49/115.

⁸⁰ Özkan, Asaf. "Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey" *Tarihin Peşinde*, 10(2013), s. 31, 35.

Grubu tarafından takip edilmiş ve Cemiyetin faaliyetleri gruba, dolayısıyla Ankara'ya rapor edilmiştir.

Nitekim bu konuyla ilgili olarak kaleme alınan bir istihbarat raporunda, İstanbul eski Polis Müdürü Tahsin Bey'in Yunanlıların er ya da geç İstanbul'a gireceğini öngördüğü ve bundan dolayı İstanbul'da bulunan Arnavutların en iyi şekilde muhafaza edilebilmesi için bayramın ikinci günü Türkiye Hanı'ndaki Arnavut Kulübünde bir toplantı yapılarak bu konuda kararlar alınması gerektiğini planladığı belirtilmiştir. Tahsin Bey'in daha önceden gerek İzmir gerekse Bursa'da bulunan Arnavutların en iyi şekilde muhafazası için Arnavut Kulübünce kararlar alındığını ve bu kararların İtilaf Devletleri temsilcilerine takdim edilerek Yunan temsilciliğine tembihte bulunulduğu ve böylece o bölgedeki hiçbir Arnavut'un burnunun dahi kanamadığını dile getirdiği aktarılmıştır. Raporda ayrıca ellerinde nüfus tezkiresi [nüfus cüzdanı] olmayan Arnavutların bu tezkireleri biran evvel alarak kulübe müracaat etmeleri halinde kendilerine birer pasaport ile birer Arnavut bayrağı alınması yönünde Arnavut Kulübünce karar aldığı da bildirilmiştir.⁸¹

İstanbul'dan Ankara'ya gönderilen istihbarat raporları, arşiv belgeleri ve dönemin basını, Arnavud Teâvün Cemiyetinin faaliyetlerinin yalnızca Türkiye'deki Arnavutların sorunlarıyla sınırlı olmadığını, Cemiyetin İstanbul'daki işgal güçleri temsilcileriyle de iletişim halinde olduklarını, Arnavutluk'taki gelişmeleri yakından takip ettiklerini; kısacası sosyal, siyasal, kültürel, vb. konularda faaliyet yürüttüklerini ortaya koymaktadır.

Arnavud Teavün Cemiyetinin Eğitim Alanındaki Faaliyetleri

İstanbul'daki Arnavud Teâvün Cemiyeti siyasi faaliyetlerinin yanı sıra eğitim alanında da faaliyetlerde bulunmuştur. Nitekim Beşiktaş'ta Haseki tarlasında Cemiyet tarafından ruhsatsız olarak "Shqiponjë" [Kartal] ismiyle bir ilkokul açılmıştır. Bu okulda eğitim Latin harfleriyle yapılmaya başlanmış, hatta dini bilgilerin ve Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesinde bu harfler tercih edilmiştir.⁸² Shqiponjë [Kartal] isimli bu ilkokul, 1922 yılı baharında Mıntıka İlköğretim Müfettişi tarafından teftiş edilmiştir. Yapılan inceleme sonrası hazırlanan raporda, adı

⁸¹ *TİTE*. 57/63.

⁸² *BOA. BEO*. 4710/353178.

geçen okulda erkekler ve kızlar olmak üzere 60 öğrencinin bulunduğu belirtilmiştir. Okulun sorumlusunun Dersaâdet Ziraat Mektebinden mezun Nesîb Efendi adındaki bir öğretmen olduğu ve okulda öğretimin Arnavutça olarak yapılmakta olduğu bildirilmiştir. Raporda ayrıca Nesîb Efendi'nin Latin harfleriyle hazırlanmış bir defterden din bilgisi dersini öğrettiği ve Kur'an-ı Kerim'in de aynı şekilde Latin harfleriyle öğretildiğini kendisinin bizzat ifade ettiği aktarılmıştır.⁸³ Bu durum Maarif Nazırı tarafından Sadrazam'a bildirilmiş ve bunun üzerine Sadaret tarafından okulda dini bilgilerin ve Kur'an-ı Kerim'in Latin harfleriyle öğretilmesi konusunda Şeyhülislâmlık makamından görüş istenmiştir. Bununla ilgili olarak Meşihât'tan gönderilen yazıda, Kur'an-ı Kerim'in Arap harflerinden başka harfler ile yazılmasının ve öğretilmesinin caiz olmadığı bildirilmiş ve bunun kesinlikle yasaklanması istenmiştir.⁸⁴ Buna rağmen okulun kapatılması yönünde herhangi bir olumsuz görüş belirtilmemiş ve okul faaliyetlerine devam etmiştir.

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'da Arnavutlar Tarafından Kurulan Diğer Cemiyetler

Mütareke Dönemi'nde "Arnavud Teavün Cemiyeti"nden sonra İstanbul'da kurulan diğer bir cemiyet de "Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesi" olmuştur. Cemiyet kuruluş amacını "Kosovalıların yekdiğerini bulup tanınmasına ve bu suretle birbirine manen ve maddeten faydalı olmasına çalışmak ve yardıma muhtaç olanların çeşitli şekillerde geçimini sağlamak" olarak belirtmiştir. Cemiyetin yönetim merkezi olarak Galata'da İclâliye Hanı kullanılmıştır. Kuruluş tarihi 20 Ekim 1920 olarak verilen Cemiyetin İdare Heyeti; İrfan Emin, Fehmi, Selim, Mecid, Sezâi, İlyas Cemal ve Tahir Beylerden oluşmuştur.⁸⁵

Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesinin Cemiyet Nizamnamesi incelendiğinde, nizamnamenin üçüncü maddesinde Cemiyetin kuruluş amacına yer verildiği görülmüş ve bu amacın Arnavut kültürünün gelişmesine çalışmaktan ibaret olduğu belirtilmiştir. Nizamnamenin

⁸³ BOA. BEO. 4711/353272.

⁸⁴ BOA. BEO. 4711/353272.

⁸⁵ BOA. DH. EUM. 6. Şb. 53/78.

beşinci maddesi, Cemiyet üyeliğinin Kosovalı Arnavutlara mahsus olmasını ve altıncı maddesi de Arnavut mefkûresine ve ananesine aykırı hareket eden Cemiyet üyelerinin üyelik haklarının düşmesini ihtiva etmiştir. Fakat Cemiyetler Kanunu'nun üçüncü maddesine göre Osmanlı'nın çeşitli unsurlarını siyasi olarak ayırmak maksadına dayanarak cemiyetler teşkil etmek mümkün olamayacağı gibi dördüncü maddesinde komite ve cemiyet esası ve unvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili de yasaklanmıştır. Bundan dolayı "Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesi"nin üçüncü ve beşinci maddeleri bu kanuna aykırı bulunmuş ve Cemiyetin bu maddelerde değişiklik yaparak bütün Osmanlılara nispetle yardım, yardımlaşma ve hayırla teşkili halinde kurulmasına izin verilebileceği bildirilmiştir.⁸⁶

Bu konuyla ilgili olarak dile getirilen bir başka görüşte, "Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesi"nin Cemiyet Nizamnamesi'nin incelenmesi neticesinde Cemiyetin, Arnavut kültürünün gelişmesine çalışarak Arnavut millettaşlarını toplumsal ve millî hayata hazırlamayı ve bu hususta konferans, gazete ve mektep gibi aydınlatma vasıtalarını kullanmayı ve milliyet mefhumundan doğrudan doğruya millî vicdana istinat etmeyi gaye edindiğinin anlaşıldığı bildirilmiştir. Kuruluş ilkelerine bakıldığında Cemiyetin siyasi maksatları amaç edindiğinin aşikâr olduğu vurgulanmıştır. Diğer yandan Cemiyet Tüzüğü'nün otuz birinci maddesine de dikkat çekilmiş ve Cemiyetin kendilerine iş bulduğu kişilerin verecekleri uygun bir meblağın Cemiyetin gelirleri arasında gösterilmesinin ve bu meblağın Cemiyet üyeleri arasında bölüştürülmesinin de resmî bir paylaşma olamayacağı ifade edilmiştir.⁸⁷ Tüm bunlar "Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesi"nin yukarıdaki gerekçelerle uzun süre faaliyete bulunamadığını ve kuruluşundan kısa bir süre sonra çalışmalarına son verdiğini düşündürmektedir. Nitekim öyle de olmuştur, "Kosova Arnavutları arasında içtimai ve iktisadi dayanışma husule getirmek" amacıyla Galata'da kurulan bu Cemiyet, bir süre sonra feshedilmiştir.⁸⁸

Cemiyetin feshiyle ilgili olarak basında çıkan bir haberde, Arnavud Teâvün Cemiyeti İdare Heyeti ile Kosova Cemiyeti üyelerinden

⁸⁶ BOA. DH. HMŞ. 4/4.

⁸⁷ BOA. DH. HMŞ. 4/4.

⁸⁸ BOA. DH. EUM. 5. Şb. 79/30.

bazılarının Cemiyet Genel Merkezi'nde bir araya gelerek müzakerelerde buldukları ve bunun sonucunda "Kosova Komisyonu" teşkil edilmek üzere Kosova Cemiyetinin Arnavud Teâvün Cemiyetine katılmasına karar verildiği aktarılmıştır. Alınan bu kararla Arnavutlar arasında birlikteliğin ve dayanışmanın sağlandığı ifade edilmiştir.⁸⁹ Aynı gün İstanbul'da bulunan Kosova mültecileri, Kosova Cemiyeti Genel Merkezi'nde toplanarak, vatanları olan Kosova'da kalan ırkdaşlarının maruz kaldıkları çeşitli şiddet ve işkencelerden dolayı medeni dünyayı adil ve insafli olmaları konusunda çağrıda bulunmaya karar vermişlerdir. Bu kararı içeren muhtırayı da Cemiyet-i Akvama ve Büyük Devletlerin parlamentolarına göndermişlerdir.⁹⁰

Mütareke Dönemi'nde İstanbul'daki Arnavutlar tarafından kurulan diğer bir cemiyet de "Arnavud Gençler Cemiyeti"dir. 18 Kasım 1919'da Türkiye Hanı 41 Numaralı Daire'de teşkil edilen Cemiyet, "Arnavut gençleri arasında irtibat ve yardımlaşmanın tesisini ve kuvvetlendirilmesini, Arnavutçanın neşr ve tamimini amaçlamıştır. Cemiyetin yönetim kadrosu; Sezai, Rıza, Ferid Firaşeri, Fahri, Fettah Kolonya, Sermed Fehim, Remzi, Süleyman ve Şakir Beylerden oluşmuştur.⁹¹ Fakat kuruluşundan çok kısa bir süre sonra "Arnavud Gençler Cemiyetinin" de içinde bulunduğu dört cemiyetin (Müstecirîn Cemiyeti, Orman Mekteb-i âlisi Talebe Cemiyeti, Arnavud Gençler Cemiyeti ve Trakya İşçi Yardım Derneği) nizamnamelerinin incelenmesi sonucunda, her birinin nizamnamelerinin Cemiyetler Kanunu hükümlerine aykırı maddeler ihtiva ettikleri bildirilmiştir.⁹² Mütareke Dönemi'nde Arnavutlarca İstanbul'da kurulan diğer bir cemiyet ise "Osmanlı Arnavud Talebe Cemiyeti" olmuştur. Yönetim Merkezi Divanyolu 106 Numara'da bulunan Cemiyet, resmî mühründe Latin harflerini kullanmıştır.⁹³ Mütareke Dönemi İstanbul'unda kurulan tüm bu Arnavut cemiyetleri, her ne kadar Arnavud Teâvün Cemiyeti kadar

⁸⁹ "Şehrimizdeki Arnavudların Dünkü İçtimaî", *İleri*, 26 Eylül 1337 (1921), s. 2.

⁹⁰ *İleri*, 26 Eylül 1337 (1921), s. 2; "Kosova Mültecilerinin Muhtırası", *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1337 (1921), s. 3.

⁹¹ *BOA. DH. EUM. 5. Şb. 79/30*; Aynı arşiv belgesinin farklı sıralamasında Arnavud Gençler Cemiyetinin kuruluş tarihi 19 Ekim 1919 ve kuruluş yeri Türkiye Hanı 40 numaralı daire olarak gösterilmiştir. Bak. *BOA. DH. EUM. 5. Şb. 79/30*.

⁹² *BOA. DH. HMF. 4/4*.

⁹³ *BOA. DH. EUM. 5. Şb. 79/30*.

etkili ve uzun ömürlü olamasalar da kısacık ömürlerinde yine de Arnavutlar arasında birlik ve beraberliğin, yardımlaşmanın ve dayanışmanın tesisi ve idamesinde yadsınamaz katkılar sunmuşlardır.

Sonuç

Balkan Savaşları sonrası her ne kadar bağımsız bir Arnavutluk Devleti kurulmuş olsa da, başta İstanbul ve İzmir olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde bulunan Arnavutlar, buralarda ikamet etmeye devam etmişlerdir. Bunlara Balkan Savaşları ve sonrasında yaşanan göçler de eklenince, Osmanlı Devleti sınırları içindeki Arnavutların nüfusu artmıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra İstanbul'da bulunan Arnavut topluluğu, ülkedeki Arnavutlar arasında yardımlaşmayı, dayanışmayı ve iş birliğini sağlayabilmek adına harekete geçmiş ve teşkilatlanmaya giderek, İstanbul merkezli olmak üzere "Arnavud Teâvün Cemiyeti"ni kurmuştur. Bu gelişme öncesinde ise İstanbul'daki Arnavut topluluğu, Cemiyetin resmî kuruluş dilekçesini Dâhiliye Nezaretine vermeden çok kısa bir süre önce İstanbul'dan bir Heyeti, Arnavutluk'un mukadderatının görüşüldüğü Paris'e göndermiştir. Gelecekte Arnavud Teâvün Cemiyetin Başkanlığını da yapacak olan Beyrut eski valisi Halil Paşa Riyasetindeki Arnavut Heyeti, Paris Barış Konferansı'nda Arnavutların ve Arnavutluk'un haklarını savunabilmek için burada çeşitli temaslarda bulunmuştur. Halil Paşa, Heyetten ayrı olarak ayrıca Osmanlı Hükümeti adına gayri resmî bir görüşme de yapmıştır.

İstanbul'daki Arnavut topluluğunca Dâhiliye Nezaretine verilen kuruluş dilekçesinde Cemiyetin kuruluş amacı, "Londra Büyükelçiler Konferansı'nda Arnavutluk Devleti sınırları dışında bırakılan Arnavut topraklarının anavatan Arnavutluk'a katılmasını sağlamak için girişimlerde bulunmak" olarak açıklanmıştır. Arnavutlar arasında ırkî ve millî bağları sürdürmek; ihtiyaç sahibi Arnavutlara yardım etmek, Cemiyetin diğer görevleri olarak sıralanmıştır. İstanbul merkezli kurulan Cemiyet, süratle şube ağını genişletme çalışmalarına başlamış ve başta İstanbul'un ilçeleri olmak üzere Anadolu'nun ve Trakya'nın birçok şehrine şubeler açmıştır. Cemiyet, Arnavutluk'ta yaşanan gelişmelere de duyarsız kalmamış ve Sırpların Arnavutluk'un kuzeyindeki işgallerini ve buralarda yapılan zulümleri, İstanbul'da yaptığı bir toplantı ile protesto etmiştir. Ayrıca Arnavutluk'a maddi

olarak destek olabilmek adına topladığı yüz elli bin lira kadar bir meblağı Arnavutluk'a göndermiştir.

Arnavud Teâvün Cemiyeti, eğitim alanında da faaliyetlerde bulunmuştur. Bu kapsamda Cemiyet, Beşiktaş Haseki'de ruhsatsız olarak "Kartal" isimli bir Arnavut Okulu açmıştır. 60 öğrencinin bulunduğu okulda eğitim, Arnavutça olarak ve Latin harfleriyle yapılmıştır. Cemiyetin İstanbul'daki faaliyetleri, Mim Mim Grubu tarafından da takip edilmiş ve Cemiyet hakkında elde edilen bilgiler Millî Mücadele'nin kalbi Ankara'ya rapor edilmiştir. Bu raporlardan anlaşıldığına göre Cemiyet, yeni teşkil edilmekte olan Arnavutluk Ordusu'nun dağılması için İstanbul'dan Arnavutluk'a gizlice Arnavut subaylar göndermiştir. Bu işin organizasyonunu da İstanbul eski Polis Müdürü Arnavut Tahsin Bey yapmıştır. Cemiyet İzmir ve Bursa gibi Yunan işgali altındaki Anadolu şehirlerinde yaşayan Arnavutların, Yunanlıların zulmüne uğramaması için kararlar almış ve alınan bu kararlar, Yunan temsilciliğine tembihte bulunulmak üzere İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine sunulmuştur. Böylece İstanbul'daki işgal güçleri temsilcileriyle iletişim halinde olunmuştur. Cemiyet ayrıca Arnavutlara pasaport ve Arnavut bayrağı temini konusunda da çalışmalar yapmıştır.

Mütareke Dönemi'nde Arnavutlar arasında iş birliğini, yardımlaşmayı ve dayanışmayı tesis etmek amacıyla İstanbul'da "Arnavud Teâvün Cemiyeti"nden başka "Kosova Arnavutları Cemiyeti-Hayriyesi", "Arnavud Gençler Cemiyeti" ve "Osmanlı Arnavud Talebe Cemiyeti" gibi farklı isimlerde cemiyetler de kurulmuştur. Hükümet, açılan bu Arnavut cemiyetlerinin milliyetçilik propagandası yapmalarına müsaade etmemiş ve bu tarz faaliyette bulunan cemiyetleri, Cemiyetler Kanunu hükümlerine aykırı oldukları gerekçesiyle kapatmıştır.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti arşiv belgeleri, İstanbul'dan Ankara'ya gönderilen istihbarat raporları ve dönemin basını incelendiğinde Arnavutluk'un ve Arnavutların haklarının muhafazası; Arnavutlar arasında birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışmanın tesisi, iş birliğinin geliştirilmesi, vb. amaçlarla Arnavutlar tarafından İstanbul'da birçok cemiyet kurulmuştur. Fakat tespit edilebildiği kadarıyla bu cemiyetlerin en önemlisi ve uzun ömürlüsü, Arnavud Teâvün Cemiyeti

olmuştur. Cemiyet, uzun soluklu bu süreçte amaçlarını gerçekleştirebilmek için siyasi, sosyal, kültürel, vb. alanlarda birçok faaliyetlerde bulunmuş ve böylece tarihteki yerini almıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. BEO. 4710/353178.

BOA. BEO. 4711/353272.

BOA. DH. EUM. 79/30.

BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/69.

BOA, DH. EUM. AYŞ. 13/34.

BOA, DH. EUM. AYŞ. 18/26.

BOA, DH. EUM. AYŞ. 23/78.

BOA. DH. EUM. AYŞ. 64/40.

BOA. DH. EUM. AYŞ. 72/49.

BOA. DH. EUM. 5. Şb. 79/30.

BOA. DH. EUM. 6. Şb. 53/78.

BOA. DH. HMŞ. 4/4.

BOA, HR. SYS. 2469/12.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)

TİTE. 35/78.

TİTE. 46/189.

TİTE. 49/115.

TİTE. 50/94.

TİTE. 55/44.

TİTE. 57/63.

TİTE. 57/140.

TİTE. 329/8.

Sürelî Yayınlar

Alemdar, 19 Mayıs 1335 (1919).

Anadolu'da Yenigün, 28 Şubat 1336 (1920).

“Arnavud Dindaşlarımızın Dünkü İctimâî”, *Peyâm-ı Sabah*, 5 Teşrin-i sânî 1337 (5 Kasım 1921).

“Arnavud Kulübü Reisi'nin Beyânatı”, *Alemdar*, 17 Mayıs 1921 (1337).

“Arnavudluk Ahvâlî”, *Peyâm-ı Sabah*, 5 Teşrin-i sânî 1337 (5 Kasım 1921).

İleri, 26 Eylül 1337 (1921).

“Kosova Mültecilerinin Muhtırası”, *Tevhid-i Efkâr*, 26 Eylül 1337 (1921).

“Şehrimizdeki Arnavudların Vatanperverliği”, *Alemdar*, 17 Mayıs 1337 (1921).

“Şehrimizdeki Arnavudların Dünkü İçtimaı”, *İleri*, 26 Eylül 1337 (1921).

“Şube Küşadı”, *Alemdar*, 11 Nisan 1335 (1919).

Vakit, 19 Nisan 1335 (1919).

Kitap ve Makaleler

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi: Göç*, 9. bs., İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Cilt 1, 4. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Alpan, Necip P., “Türkiye İle Arnavutluk'un İstiklâl Savaşlarındaki Paralelizm Doğrultusunda Yaptıkları İşbirliği”, *X. Türk Tarih Kongresi*, Cilt VI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994, s. 2897–2904.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Cilt 1-2: 1914-1995, 14. bs., İstanbul: Alkım Yayınevi, 2004.

Aydın, Mithat, “Arnavutluk'un Osmanlı Devleti'nden Kopuşu Sorunu (1912-1913)”, *Belgi Dergisi*, 2/17(2019), s. 1094-1128.

Bartl, Peter, *Millî Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, çev. Ali Taner, İstanbul: Bedir Yayınları, 1998.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi-Balkan Savaşları*, Cilt II, Kısım II, 3. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Bozkurt, Abadurrahman, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

Budak, Mustafa, “I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslararası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Tavrı, Paris Barış Konferansı'na Sunulan 23 Haziran 1919 tarihli Muhtıra”, *Divan İlmî Araştırmalar*, (7)(1999), s. 191-215.

Clayer, Nathalie, *Arnavut Milliyetçiliğinin Kökenleri-Avrupa'da Çoğunluğu Müslüman Bir Ulusun Doğuşu*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Çelik, Bilgin, *İttihatçılar ve Arnavutlar-II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Uluşçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*, İstanbul: Büke Yayınları, 2004.

(Demirlika), Ilirjana Kaceli, “Türkiye'deki Arnavutluk Kolonisi ve Osmanlı İmparatorluğu ile İlişkileri”, *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, Osmanlı'da Türkçe Dışı Süreli Yayınlar (1), 50(2020), s. 433-444.

Hayta, Necdet, *Balkan Savaşları'nın Diplomatik Boyutu ve Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2008.

İsmail Kemal Bey'in Hatıratı, ed. Sommerville Story, çev. Adnan İslamoğulları, Rubin Hoxha, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi-20. Yüzyıl*, Cilt 2, 2. bs., çev. Zehra Savan, Hatice Uğur, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.

Karacalarlı, Elona Rusi, "Arnavutluk Cumhuriyeti", *Çağdaş Baklan Siyaseti*, 2. bs., ed. Murat Necip Arman-Nazif Mandacı, Ankara: Seçkin Yayınları, 2014.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt IX, 2. bs., Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Kutlu, Cengiz, *Türkiye Arnavutluk İlişkileri-1990'dan Günümüze Politik, Askeri, Ekonomik, Sosyal*, İzmir: Zeus Kitabevi: 2018.

Kutlu, Cengiz, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1923-2017)", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 15/29(2017), s. 83-103.

Maden, Fahri, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdleri*, 1/39(2011), s. 155-196.

Özcan, Halil, *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2011.

Özkan, Asaf. "Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey" *Tarihin Peşinde*, 10(2013), s. 29-62.

Özkan, Ali, *Enver Hoca Dönemi Arnavutluk (1945-1985)*, İstanbul: Nobel Yayınları, 2017.

Özkan, Ali, (2014), "Millî Şef Döneminde Türk-Arnavut İlişkileri (1939-1945)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 107/211(2014), s. 99-138.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih-İlkçağlardan 1918'e*, 16. bs., İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 1989.

Saner Gönen, Yasemin, "Babiâli Arnavutluk'u Neden 9 Yıl Tanımadı?", *Toplumsal Tarih Dergisi*, 71(1999), s. 4-7.

Sönmez, Banu İşlet, *II. Meşrutiyette Arnavutluk Muhalefeti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler-Mütareke Dönemi 1918-1922*, Cilt 2, 2. bs. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, 5. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

Yel, Selma-Özcan, Halil, "Mustafa Kemal'in Selahattin Saip Bey'i Arnavutluk'ta Görevlendirmesinin Sebep ve Sonuçları (1920-1923)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24/70(2008), s. 57-74.

Extended Abstract

The Balkan Wars, which took place in the first quarter of the twentieth century, resulted in the loss of most of the Ottoman Empire's lands in the Balkans. In the wars that started when Montenegro, the weakest of the Balkan States, declared war on the Ottoman Empire on October 8, 1912, the Ottoman Army was unexpectedly and very quickly defeated by the Bulgarian, Serbian, Montenegrin and Greek armies, leading to the loss of a significant amount of territory for the Ottoman Empire. Albania, an Ottoman territory, was occupied, almost completely, by the Balkan countries shortly after the war began.

These occupations divided the Albanians into two, and the Albanians had to make a choice. As Şemsettin Sami said, they now had to make a decision. They would either perish with the Turks or leave them. In the first days of the war, on November 16, 1912, the Albanians gathered in Skopje issued a statement addressed to the Great Powers, and declared that the Albanians took up arms in the Balkans not to defend Turkey, but to defend their own lands. In the declaration, they also declared that they would no longer allow any form of foreign domination in the four Albanian provinces.

On the other hand, İsmail Kemal Bey, who met with Grand Vizier Kamil Pasha in Istanbul and rejected the Pasha's ministerial offer, took action for the declaration of an independent Albania, and went first to Bucharest and then to Vienna to hold talks. He met with the British and Italian ambassadors, including the Austro-Hungarian Foreign Minister Leopold von Berchtold. As a result of these negotiations, he received the support of Austria-Hungary not for an independent Albania, but for an autonomous Albania.

After leaving Vienna, İsmail Kemal, who first went to Trieste and then to Durres, could not find the public support he wanted for independence, and moved to Vlora. He organized the "Albanian National Congress" attended by 83 delegates representing Muslims, Orthodox and Catholics in Vlorë, and as a result of the negotiations, the congress declared the independence of Albania on 28 November 1912. The congress also accepted the establishment of a provisional government, the election of a parliament, and the establishment of a

commission to be sent to foreign countries. After the Albanian Government was established, the Congress elected eighteen members to form the Assembly, and declared Albania's independence to the Great Powers and the Sublime Porte.

The Ottoman Government, in its reply to İsmail Kemal Bey, stated that they supported the establishment of an autonomous administration under the Ottoman Empire to include the places where Albanians lived, and that they were, however, against the idea of an independent Albania and would not accept the intervention of the Great Powers in the Albanian business. In the response of the government, it was also pointed out that there should not be a difference of opinion on this issue, and the Albanian Government was warned that it should not comply with the suggestions of Austria and Italy.

İsmail Kemal Bey, in his statement after the declaration of independence, stated that the Albanians were in danger of being destroyed by the Serbs and Greeks and that they resorted to the declaration of independence as a last resort. On the other hand, the provisional Albanian Government, headed by İsmail Kemal Bey, applied to the Great Powers to promote its independence. In this regard, Russia declared that Albania should be governed autonomously under Turkish domination and that none of the Great Powers should be in a privileged position there. The Austrian and Italian Governments stated that they welcomed the application for the recognition of the independence of Albanians. Despite this, the decision to be taken on Albania's neutrality was left to the Conference of the Ambassadors to be held in London.

The treaty, which ended the wars that started when Montenegro declared war on the Ottoman Empire in October 1912, resulting in the defeat of the Ottoman Army against the Balkan States on almost every front, signed in London in May 1913. With The Treaty of London dated 30 May 1913, the Ottoman Empire agreed to leave the determination of the future of Albania and the Aegean islands to the Great Powers. One day after The Treaty of London, on 17 December 1912, the Conference of the Ambassadors convened under the chairmanship of the British Foreign Minister Sir Edward Gray with the participation of

the ambassadors of the 5 Great Powers (Germany, Austria, Italy, Russia, France, and England). On the first day of the conference, on 17 December 1912, it was decided to establish an independent Albania with the influence of Austria and Italy. However, there were significant differences of opinion on the borders of the new state to be established. Finally, at the meeting of the Conference on 29 July 1913, a decision was reached on the status of Albania. Accordingly, it was decided that Albania would be a neutral principality under the guarantee of the 6 Great Powers. There was no ties of sovereignty between the Ottoman Empire and Albania. However, these decisions taken at the Conference of the Ambassadors were not officially notified to the Sublime Porte. However, the Ottoman Government was secretly aware of these decisions. Although the Sublime Porte did not officially recognize Albania, it could not remain in a state of non-recognition and had to adopt an attitude about Albania due to some situations that occurred.

The Principality of Albania, which was established with the Conference of the Ambassadors, covered a very narrow area compared to the geography where Albanians lived, as Kosovo was left to the Serbs. The Greeks had occupied Ioannina. The monastery was divided between Serbs and Bulgarians, and Montenegro was given some lands from Shkodra province in the north. Thus, the newly established Principality of Albania was limited to an area of 28,000 km². The number of Albanians living in the lands left to Albania remained around 800,000.

Albania, which was decided to be an independent state as of 29 July 1913, could not establish unity and order within itself after independence, and the country witnessed internal conflicts. Internal revolts with external support continued for a long time, and a two-headed government emerged in the country. In this process, Wilhelm I, who was brought to power as the Prince of Albania, left Albania, leaving the country in chaos shortly after the start of the First World War, as things did not go as expected despite the great support of Austria and Hungary. Albania was occupied by the armies of Italy, France and Austria as well as its neighbors Serbia, Greece and Montenegro in the First World War. Albania, whose territory had

become one of the prizes of alliance negotiations before the First World War, was left to the protection of Italy, which was on the side of the victorious states when the war ended.

The Balkan Wars negatively affected the Turks and Albanians, and took its place in the memory of both communities as the Balkan Disaster. In this process, almost half of the lands inhabited by Albanians were shared between the Balkan States, and tens of thousands of Albanians were displaced and made into immigrants. These immigrants took refuge in the Ottoman lands, which they considered their homeland, and the Ottoman Government settled them in various parts of Anatolia. Although an independent Albanian State was established at the end of the Balkan Wars, Albanians in different cities of the country, especially in Istanbul, continued to reside within the borders of the Ottoman State. When the Albanian migrations that started with the Balkan Wars were added to these, the Albanian population increased in many cities of Anatolia, especially in Izmir and Istanbul.

After the Ottoman Empire withdrew from the First World War with the Armistice of Mudros, the Albanians in Istanbul wanted to become unified in order to establish cooperation, solidarity, etc. among themselves, and in the first quarter of 1919, they established a society called the Albanian Mutual Assistance Society (Arnavud Teâvün Cemiyeti) in Istanbul. The Society, whose administrative center was in Istanbul, explained its purpose of establishment as to defend the law of Albania, to work for the annexation of other parts of the country, which were excluded from Albania, to Albania, which was the homeland, and to help those in need. The Society, which started to expand its branch network shortly after its establishment, opened branches in the following regions: Feriköy, Beşiktaş, Topkapı and Kasımpaşa districts of Istanbul; Hüdâvendigâr [Bursa] and İnegöl district; Aydın, İzmir, Uşak, and Kütahya; Afyonkarahisar sanjak; and Edirne and Tekirdağ in Thrace.

Aiming to establish cooperation and solidarity among Albanians within the borders of the Ottoman Empire, the Albanian Mutual Assistance Society did not stay away from political developments. Although the fate of Albania was determined at the Conference of the

Ambassadors, the country continued to experience depression. On the other hand, with the agreement that was intended to be signed by Albania at the Paris Peace Conference, the possibility of changing the borders of Albania emerged due to the provisions of the London Ambassadors Conference. The Albanian community living in Istanbul, which would soon submit the official establishment petition of the Albanian Mutual Assistance Society to the Ministry of Internal Affairs, took this possibility into account much earlier, and Halil Pasha, one of the former governors of Beirut, sent a delegation consisting of former Debre deputy Fuat, Mithat from Fraser, and some other Albanian delegates to Paris. The delegation, which reached Paris, was more or less successful in its first meetings there. Halil Pasha, the Head of the Albanian Delegation, even held an informal meeting with the former British Ambassador to Istanbul, Mallat, in Paris on 6 March, on behalf of the Ottoman Empire, upon the request of Grand Vizier Tevfik Pasha as well as Albania.

The Albanian Mutual Assistance Society in Istanbul did not remain indifferent to the Serbian atrocities in Northern Albania under the occupation of the Serbs and held a meeting in Istanbul to protest the attacks of the Serbs on Albanian territory. A large number of Albanians attended the meeting chaired by Halil Pasha, the President of the Albanian Mutual Assistance Society. Many speakers, including Perbonati, one of the members of Monsignor Dolci, who was the Istanbul deputy of the Papacy at that time, took the podium and made speeches. Another activity of the Albanian Mutual Assistance Society during this period was to provide financial aid to Albania. The Society sent an amount of one hundred and fifty thousand liras, which it had collected, to Albania for aid.

The activities of the Albanian Mutual Assistance Society in Istanbul were closely followed, as a requirement of the conditions in the country, and the intelligence received was reported to Ankara, the center of the National Struggle. In these reports, it was reported that the Society selected Albanian officers to lead the Albanian Army, which was just being formed, to dissolve and disintegrate, and sent them to Albania with the encouragement and assistance of the British. It was also reported in the reports that the Society also contacted the

representatives of the Entente Powers in Istanbul to ensure the safety of the Albanians living in the occupied Anatolian cities. In addition to its political activities, the Albanian Mutual Assistance Society in Istanbul also engaged in activities in the field of education. In this context, the Society opened an unlicensed Albanian School named “Kartal” in Beşiktaş Haseki. Education in the school, which had 60 students, was carried out in Albanian and Latin letters.

In order to establish cooperation and solidarity among Albanians during the Armistice Period, other than the “Albanian Mutual Assistance Society”, societies with different names, such as the “Kosovo Albanian Society” (Kosova Arnavudları Cemiyet-i Hayriyesi), the “Albanian Youth Society”(Arnavud Gençler Cemiyeti), and the “Ottoman Albanian Student Society” (Osmanlı Arnavud Talebe Cemiyeti), were established in Istanbul. The government did not allow these Albanian societies to make nationalist propaganda, and closed the societies engaged in such activities. When the archive documents of the Ottoman Empire, the intelligence reports sent from Istanbul to Ankara, and the press of the period were examined, it was seen that among these societies, the Albanian Mutual Assistance Society was the longest-lived and the most active one in political, social, cultural, etc. fields.